

ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม
กรณีศึกษา: ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อ
สิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล

โดย

กลุ่ม พุทธรักษา

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการถอดบทเรียน (Lesson Learned)

หลักสูตร “การบริหารงานยุติธรรมระดับกลาง รุ่นที่ ๑๕”

ณ วิทยาลัยกิจการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

คำนำ

ตามที่วิทยาลัยกิจการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม ได้จัดอบรมหลักสูตรการบริหารงานยุติธรรมระดับกลาง รุ่นที่ ๑๕ (ยธก.๑๕) “เสริมสร้างความรู้สู่ความก้าวหน้าของกระบวนการยุติธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญหลายประการ ประการหนึ่งคือ การเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ การอภิปรายเกี่ยวกับสภาพปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขเพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรม ในการนี้ กลุ่มพุทธรักษา ได้เห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดจากการที่ประชาชนทั่วไปไม่เชื่อมั่นกับกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งช่องว่างระหว่างองค์กรในกระบวนการยุติธรรมด้วยกันเอง รายงานฉบับนี้จึงให้ความสนใจศึกษาเรื่อง ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม กรณีศึกษา : ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล ซึ่งเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากกระบวนการในชั้นพนักงานสอบสวนที่ได้ศึกษามาแล้วในรายงานถอดบทเรียน ครั้งที่ ๑ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม ด้วยวิธีการถอดบทเรียนในประเด็นฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาลที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนของกลุ่มผู้ศึกษา ทั้งนี้ ผลการศึกษาจะได้นำไปเสนอแนะในเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมต่อไป

ในการจัดทำรายงานฉบับนี้ ทางกลุ่มพุทธรักษา ได้ระดมความคิดเห็น ค้นคว้าหาข้อมูลประกอบจากเอกสารวิชาการทางด้านกฎหมายจากหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมและยกกรณีตัวอย่างคดีที่เป็นประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นข่าวที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรมต่อไป

คณะผู้จัดทำ

กลุ่มพุทธรักษา

มีนาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

๑. สภาพปัญหา	๑
๒. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	๓
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law).....	๓
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นประธานในคดี	๔
๓. ระเบียบวิธีการศึกษา.....	๔
๔. ผลการศึกษาวิเคราะห์.....	๕
๔.๑ สาเหตุของปัญหา.....	๕
๔.๑.๑ สิทธิในการมีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมาย	๕
๔.๑.๒ สิทธิในการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล.....	๘
๔.๒ ผลกระทบ	๑๑
๔.๒.๑ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล	๑๑
๔.๒.๒ กรณีที่ไม่ได้รับการประกันตัวหรือการปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล	๑๒
๕. แนวทางการแก้ไขและหลักการ นโยบายที่เกี่ยวข้อง.....	๑๓
๕.๑ สิทธิในการมีทนายความในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล.....	๑๓
๕.๒ สิทธิในการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล	๑๔
๖. สรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๗
บรรณานุกรม	๑๘
ภาคผนวก ก.....	๒๐
ภาคผนวก ข.....	๒๑
ภาคผนวก ค.	๒๗

ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม
กรณีศึกษา: ฐานทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา
มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล

ยธก. ๑๕ กลุ่มพุทธิรักษา^๑

๑. สภาพปัญหา

สืบเนื่องจากการศึกษาของทางกลุ่มผู้ศึกษาในการประชุมกลุ่มปฏิบัติการเพื่อดำเนินการถอดบทเรียน ครั้งที่ ๑ ในหัวข้อ “ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม กรณีศึกษา: ฐานทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหา มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล” ที่สืบเนื่องจากมูลเหตุหรือความสำคัญของปัญหากล่าวคือ ตามที่ปัจจุบันสังคมไทยยังมีช่องว่างสำคัญ ๓ ช่องว่างที่ทำให้เกิดปัญหาในกระบวนการยุติธรรม คือ

๑. ประชาชนทั่วไปไม่เชื่อมั่นกับกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นความรู้สึกไม่เชื่อถือ ไม่ยอมรับในกระบวนการยุติธรรม เช่น ไม่ยอมรับคำพิพากษา หรือคำวินิจฉัย ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างประชาชนกับกระบวนการยุติธรรม เมื่อประชาชนเกิดความรู้สึกนึกคิดแบบนั้นต่อกระบวนการยุติธรรมนั้นหมายถึงว่าประชาชนไม่เข้าใจ ดังนั้น สิ่งที่ต้องเติมเต็มในเรื่องดังกล่าว คือ การที่จะต้องอธิบายทำความเข้าใจกับประชาชนว่ากระบวนการยุติธรรมทำงานอย่างไร เพื่อให้เกิดผลอย่างไร

๒. ช่องว่างของประชาชนที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เพื่อความยุติธรรม แต่ประชาชนกลับเข้าไม่ถึงสาเหตุอาจจะเพราะถูกกีดกัน การมีค่าใช้จ่ายสูงและใช้เวลายาวนานมากเกินไปจนกว่าที่จะรอดได้ ทำให้คนล้มเลิกความคิดที่จะแสวงหาความเป็นธรรม

๓. ช่องว่างระหว่างองค์กรในกระบวนการยุติธรรมด้วยกันเองระหว่างตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และทนายความ ซึ่งพูดคุยกันไม่รู้เรื่อง ทำงานร่วมกันไม่ได้ ยังติดขัดที่ขั้นตอนปรัชญา อุดมการณ์ กฎหมาย และอะไรอีกหลายอย่างที่ยังบางครั้งก็สร้างช่องว่างขึ้นเองให้เป็นอุปสรรค ขัดแย้งกันเอง จำเป็นต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนองค์กร ซึ่งไม่ใช่การยุบรวม ทั้งหมดยังทำงานบนพื้นฐานความเป็นอิสระ แต่ต้องบูรณาการร่วมกันให้ได้อย่างน้อยก็พื้นฐานงานเอกสาร ไม่ใช่ต่างคนต่างคิดต่างคนต่างทำ ใครคิดก่อนทำก่อน ใครคิดใหม่ทำใหม่ ปัญหามันก็เลยเกิดขึ้น เช่น ในกรณีที่ศาลเปิดทำการแล้วตำรวจ อัยการ ราชทัณฑ์ และสถานพินิจยังไม่ถึงนี่คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่ายังไม่มีการเติมเต็มระหว่างกระบวนการยุติธรรมด้วยกันเอง

แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะได้กำหนดให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขัง มีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรก และให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีสิทธิในการพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นพนักงานสอบสวน ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร และได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย โดยกฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาให้มีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบในโอกาสแรกถึงสิทธิต่าง ๆ ดังกล่าว^๒ ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่ทุกคนมีอยู่อย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย แต่ในการใช้สิทธิต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามกฎหมายดังกล่าวมักมี

^๑ ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการบริหารงานยุติธรรมระดับกลาง รุ่นที่ ๑๕ กลุ่มพุทธิรักษา ปราบกฏาณนามตามภาคผนวก ก.

^๒ มาตรา ๗/๑ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกับผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ซึ่งสังคมมักมีคำกล่าวที่ว่าในคดีอาญาว่า “คนรวยยอมได้เปรียบคนจนเสมอ” หรือมักมีคำพูดในลักษณะประชดประชันว่า “คุณมีไว้ขังคนจนเท่านั้น” ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่สะท้อนว่าสังคมมีข้อกังวลใจหรือมีความเชื่อว่าฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อการใช้สิทธิต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

จากผลการศึกษาภาพรวม ประชาชนมีความเชื่อมั่นว่าจะได้รับความยุติธรรมผ่านกระบวนการยุติธรรมของสถาบันอาณัติศึกษาเพื่อการพัฒนาเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ปรากฏข้อมูลว่า ในภาพรวมประชาชนมีความเชื่อมั่นว่าจะได้รับความยุติธรรมผ่านกระบวนการยุติธรรม ในระดับ ๗.๐๗ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๑๐ คะแนน ส่วนความเชื่อมั่นของประชาชนต่อองค์กรในกระบวนการยุติธรรม พบว่า ประชาชนเชื่อมั่นศาลยุติธรรมมากที่สุด ในระดับ ๗.๕๔ คะแนน รองลงมาคือ กรมราชทัณฑ์ ในระดับ ๗.๓๒ คะแนน พนักงานอัยการ ในระดับ ๗.๒๔ คะแนน ทนายความ ในระดับ ๗.๐๒ คะแนน และพนักงานสอบสวน/ตำรวจ ซึ่งเป็นองค์กรต้นทางในกระบวนการยุติธรรมได้คะแนนน้อยที่สุด ในระดับ ๖.๔๙ คะแนน ประกอบกับจากสถานการณ์ที่ผ่านมาปัญหาการขอประกันตัวปล่อยตัวชั่วคราวนั้น อาจสร้างภาระให้กับจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญา เนื่องจากบางคดีจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์และยากจน จึงไม่มีเงินหรือหลักทรัพย์หรือไม่มีบุคคลเข้ามาค้ำประกัน เพื่อแลกกับอริสภาพชั่วคราวระหว่างดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล และหลายคดีที่จำเลยหรือผู้ต้องหาตกเป็นแพะรับบาป แต่หาทนายความที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมาแก้ต่างไม่ได้ หรือไม่สามารถขอปล่อยตัวชั่วคราวได้ เพียงเพราะไม่มีหลักประกันตามที่กฎหมายกำหนด นอกจากนี้แล้ว ประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้ยากจนที่ด้อยโอกาสในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมที่อาจจะมีความลำบาก บางกรณีอาจจะไม่มีทุนทรัพย์ในการดำเนินการส่วนนี้ ก็ถือเป็นความเดือดร้อน หรือบางกรณีต้องขายที่ดิน ที่นา หรือทรัพย์สินต่าง ๆ เพื่อมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่าง ๆ เพราะฉะนั้นในเรื่องของภารกิจหรือวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรมจึงถือว่าเป็นประโยชน์ ทั้งในการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินคดี ช่วยเหลือในเรื่องของการปล่อยชั่วคราว คือ การประกันตัว ไม่ว่าจะเป็นในชั้นจำเลยหรือชั้นผู้ต้องหา อีกทั้งสามารถช่วยเหลือเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนสำหรับผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและสนับสนุนเรื่องการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายให้แก่ประชาชน

ผลการศึกษาของทางกลุ่มผู้ศึกษาเรื่อง “ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานสอบสวน” ปรากฏผลการศึกษาสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากตัวกฎหมาย และตัวประชาชนที่ขาดความรู้ความเข้าใจ หรือขาดฐานะทางเศรษฐกิจ รวมถึงศักยภาพของทนายความ และ สาเหตุจากการเลือกปฏิบัติบางประการของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยข้อเสนอแนะบางส่วนมีทั้งแนวทางการปรับปรุงข้อกฎหมาย การใช้กลไกทนายความอาสา การให้ความรู้สร้างความเข้าใจแก่ประชาชน ฯลฯ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวส่งผลและสามารถต่อยอดในการศึกษาให้ครอบคลุมทั้งกระบวนการ ทำให้ทางกลุ่มผู้ศึกษาเล็งเห็นถึงปัญหาและพิจารณาศึกษาในประเด็นสภาพหรือฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการ และชั้นศาล ในการที่จะส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมในภาพรวมเพื่อทราบถึงสาเหตุของปัญหา และแสวงหาแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่กระบวนการในชั้นพนักงานสอบสวนจนถึงกระบวนการในชั้นศาล

ตัวอย่างเช่น กรณีที่ประชาชนถูกจับกุมและตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ตนเองถูกกล่าวหาว่า เป็นผู้กระทำความผิดโดยตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดจริง แต่เพราะฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี ทำให้ไม่มีเงินจ้างทนายความ เพื่อให้คำปรึกษาและต่อสู้คดีพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้อย่างเต็มที่ หากไม่มีทนายความให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีก็อาจทำให้ไม่ทราบถึงสิทธิ

ในการดำเนินคดีในฐานะผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนและชั้นอัยการหรือเป็นจำเลยในคดีอาญา ซึ่งอาจทำให้เสียสิทธิหรือเสียเปรียบในการดำเนินคดีในคดีที่กฎหมายไม่ได้บังคับให้ต้องมีทนายความดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล เช่น คดีที่เด็กนักเรียนถูกตำรวจจับกุมขณะกำลังขับรถจักรยานยนต์ของตนเองและตำรวจเรียกตรวจค้นรถจักรยานยนต์และพบยาเสพติดอยู่ภายในตัวของผู้ต้องหา นั้น ซึ่งตำรวจแจ้งข้อหาฐานมียาเสพติดไว้ในครอบครองและผู้ต้องหาให้การปฏิเสธว่า ไม่ใช่ยาเสพติดของตนเอง แต่ตำรวจยึดยาเสพติดและดำเนินคดีกับผู้ต้องหาเป็นคดีนักเรียนถูกจับยัดยา^๓ หรือคดีหนุ่มไวยถูกตำรวจซ้อมก่อนยึดยารัดเงิน^๔ หรือคดีพนักงานเก็บขยะเก็บแผ่นซีดีเก่ามาขาย^๕ เป็นต้น (ภาคผนวก ข.)

๒. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law)^๖

แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่สำคัญประการหนึ่งคือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ซึ่งประกอบด้วยหลักเกณฑ์สำคัญอันมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนี้ ประการที่หนึ่ง “บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันและศาลเดียวกันเป็นผู้พิจารณาพิพากษา” ประการที่สอง “ฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจตามอำเภอใจที่จะละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้ และยังคงคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วย” และประการที่สาม “ระบบการปกครองเป็นการเจริญงอกงามตามธรรมชาติซึ่งใกล้ชิดกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน มิใช่มาจากอำนาจ”

หลักนิติธรรม คือ “หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราช หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรมตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม”

กล่าวความได้ว่า หลักนิติธรรมถือเป็นพื้นฐานของรัฐธรรมาภิบาลของประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งได้วางหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชน โดยถือหลักการที่ให้ประชาชนทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษยชน ดังนั้น การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นหลักการสำคัญของหลักนิติธรรมหากสังคมขาดหลักนิติธรรมย่อมไม่มีหลักประกันสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน สังคมนั้นก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยสงบสุข ซึ่งสิทธิในการมีทนายความเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะได้รับความคุ้มครองจากรัฐ คือหลักนิติธรรม อันเป็นรากฐานของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยทั่วไป อันส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ไม่ว่าเอกชนหรือรัฐต้องกระทำการหรืองดเว้นกระทำการตามบทบัญญัติของกฎหมายจะฝ่าฝืนละเมิดกฎหมายตามอำเภอใจไม่ได้

^๓ <https://www.sanook.com/news/๗๖๑๓๘๓๘/>, “นักศึกษาถูกจับยัดยา”, ข่าวสนุกดอทคอม, ๒๑ ธ.ค.๖๑.

^๔ <https://highlight.kapook.com/view/๑๙๗๘๗๕>, “หนุ่มไวยถูกตำรวจซ้อมอ้วม”, ข่าวกระปุกดอทคอม, ๒๕ ธ.ค.๖๒.

^๕ <https://www.thairath.co.th/content/๑๐๔๑๗๗>, “พนักงานเก็บขยะเก็บซีดีเก่าไปขาย”, ข่าวไทยรัฐออนไลน์, ๑๗ ส.ค.๕๓.

^๖ สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม. “รายงานวิจัยเรื่อง การประเมินผลและการพัฒนาประสิทธิภาพประสิทธิภาพประสิทธิผลการจัดหาทนายความเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา” หน้า ๑๐-๑๑.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นประธานในคดี

การดำเนินคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็น “ประธานในคดี” (Procedural Subject) กล่าวคือ การเป็นผู้มีสิทธิต่างๆ ในคดีในระบบกล่าวหา การแยกอำนาจสืบสวนสอบสวนออกจากองค์กรอัยการ เป็นการให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ต้องหาและจำเลยได้มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาและต่อสู้คดีเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาและจำเลยพ้นจากสภาพการเป็นวัตถุแห่งการซักพอกและกลายเป็น “ประธานในคดี” หรือผู้ทรงสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในคดีอันสอดคล้องกับหลักที่ว่า “บุคคลทุกคนได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด”

นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการเป็นประธานในคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยมี ๒ ประเด็น ดังนี้ ๑) ประเด็นที่เกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องข้อหา กล่าวคือ การที่กฎหมายบัญญัติให้พนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาได้แก้ข้อกล่าวหาหรือต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ อันเป็นไปตามหลักการฟังความทุกฝ่าย ฉะนั้น การที่ผู้ต้องหาจะแก้ข้อหาได้นั้น ผู้ต้องหาจะต้องเข้าใจว่าตนถูกกล่าวหาว่าอย่างไร มิใช่เพียงแต่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดฐานใด และ ๒) แนวความคิดเกี่ยวกับหลักห้ามดำเนินคดีอาญาซ้ำ (ne bis in idem) หมายความว่า “บุคคลไม่ควรถูกพิจารณาเพื่อลงโทษสองครั้งในการกระทำเดียวกัน” ซึ่งมีหลักอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๓๙ (๔) และ ๒๑ เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่บัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ว่า “การดำเนินคดีอาญานั้น จะต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นหลัก” ฉะนั้น หากการดำเนินคดีอาญาใดขัดต่อหลักห้ามการดำเนินคดีอาญาซ้ำในความผิดเดียวกันก็เท่ากับว่า ในการดำเนินคดีอาญานั้น ไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่มหาชนได้อย่างแท้จริงมาตั้งแต่ต้น

ดังนั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็น “ประธานแห่งคดี” ซึ่งต้องทำหน้าที่พิสูจน์ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ต่อศาลซึ่งถือเป็นอำนาจรัฐ การที่ให้สิทธิคุ้มครองแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย นับว่าเป็นการให้ความเท่าเทียมแก่ประชาชนมีอำนาจเท่ากับรัฐ เพื่อไม่ให้เกิดการฟังความฝ่ายเดียว ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์ได้ ซึ่งมาจากแนวคิดที่ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นประธานในคดี มีความมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลมิให้ถูกระทบจากการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานเกินความจำเป็นในการดำเนินคดี อันสอดคล้องกับหลักที่ว่า “การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลมีพื้นฐานมาจากความจริงที่ว่า บุคคลเกิดมาพร้อมกับศักดิ์และสิทธิในความเป็นมนุษย์ มีอาจถูกลิดรอนได้ และย่อมมีความชอบธรรมในสิทธิที่จะดำรงชีวิตและดำรงอยู่ในสังคมอย่างเสมอภาคและมีศักดิ์ศรี”

๓. ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาการถอดบทเรียนในประเด็นฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาลที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนของกลุ่มผู้ศึกษาในครั้งนี้ เป็นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative method) ด้วยการสืบค้นข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกฎหมาย ระเบียบต่างๆ (official record) และจากการประชุมกลุ่มปฏิบัติการ (workshop) จากกลุ่มผู้ศึกษาที่มาจากหน่วยงานต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมจำนวน ๑๒ คน เพื่อสืบค้นและวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ผลกระทบ ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับหลักการแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม และประเด็นทางข้อกฎหมาย

๔. ผลการศึกษาวิเคราะห์

ภายหลังที่ทางกลุ่มผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการวิเคราะห์การถอดบทเรียนตามแนวทางการจัดการที่มุ่งให้ความสำคัญที่ตัวปัญหา (Problem Oriented Approach) ที่เป็นการวิเคราะห์เพื่อมุ่งทราบถึงสาเหตุ (Causes) ที่แท้จริงของสภาพปัญหาตลอดจนผลกระทบ (Consequences) อันจะนำไปสู่การพิจารณาหาแนวทางในการแก้ไขและการจัดการกับปัญหาได้อย่างยั่งยืนนั้น ทางกลุ่มผู้ศึกษาสามารถนำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ได้ดังนี้

๔.๑ สาเหตุของปัญหา

การใช้สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยภายใต้กฎหมาย ในบางกรณีจะต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะร่ำรวยกับผู้ที่มิมีฐานะยากจน ซึ่งในชั้นของพนักงานอัยการและการถูกดำเนินคดีในชั้นศาล มีการใช้สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ต้องใช้เงินหรือทรัพย์สินในการดำเนินการหลักๆ ใน ๒ กรณี ดังนี้

๔.๑.๑ สิทธิในการมีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมาย

โดยสิทธิในการมีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมาย เพื่อพบและปรึกษาเป็นการเฉพาะตัว และให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน ซึ่งการกำหนดดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๗/๑ มีความมุ่งหมายให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการมีทนายความช่วยเหลือต่อสู้คดี เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความเสมอภาคและเป็นธรรมในการดำเนินคดี เนื่องจากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความรู้ด้านกฎหมาย ไม่เข้าใจกระบวนการพิจารณาคดี และไม่ทราบว่าข้อเท็จจริงใดควรยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดี หากปล่อยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องต่อสู้คดีเองโดยลำพังย่อมเป็นการไม่ยุติธรรม ตามที่กล่าวมาแล้วในรายงานการศึกษา ครั้งที่ ๑ สำหรับในรายงานฉบับนี้จะมุ่งเน้นศึกษาในกระบวนการขึ้นพนักงานอัยการและกระบวนการขึ้นศาลต่อเนื่องจากกระบวนการในชั้นพนักงานสอบสวนที่ได้ศึกษามาแล้วในรายงานถอดบทเรียน ครั้งที่ ๑ แต่ในข้อเท็จจริงตามคดีได้ที่ยกมาเป็นตัวอย่างทั้ง ๓ คดี ในหัวข้อที่ ๑ นั้น ปรากฏว่าอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไม่มีทนายความในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาลได้ โดยมีสาเหตุสรุปได้ ดังนี้

๑) สาเหตุจากกฎหมาย :

การดำเนินคดีอาญาในชั้นพนักงานอัยการ ไม่มีกฎหมายกำหนดให้มีทนายความเข้ามาทำหน้าที่ดูแลสิทธิของผู้ต้องหาเหมือนกับในชั้นพนักงานสอบสวน โดยกฎหมายไม่ได้กำหนดให้รัฐต้องจัดหาทนายความให้ผู้ต้องหาเพื่อให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือทางคดี หากประชาชนตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาและพนักงานสอบสวนได้ส่งสำนวนการสอบสวนแก่พนักงานอัยการเพื่อพิจารณาสำนวนว่าจะมีความเห็นสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องหรือสั่งยุติการดำเนินคดีหรือสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเพิ่มเติม โดยในบางกรณีผู้ต้องหาที่ไม่มีทนายความตั้งแต่ชั้นพนักงานสอบสวน ประชาชนก็อาจไม่รู้ถึงสิทธิของตนเอง เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาในคดีและไม่มีทนายความให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือทางคดี หากถูกดำเนินคดีและต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล เนื่องจากถ้าในชั้นพนักงานอัยการ ผู้ต้องหาไม่มีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายก็จะทำให้ผู้ต้องหาสามารถรักษาสีสิทธิของตนเองได้โดยที่ไม่ต้องรอว่าคดีดังกล่าวพนักงานอัยการจะมีความเห็นสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องเท่านั้น เช่น ถ้าผู้ต้องหาเห็นว่าคดีดังกล่าวพนักงานสอบสวนยังทำการสอบสวนข้อเท็จจริงหรือรวบรวมพยานมายังไม่ครบถ้วน ซึ่งพยานดังกล่าวอาจพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ ผู้ต้องหาก็กสามารถดำเนินการ

ร้องขอความเป็นธรรมต่อพนักงานอัยการเพื่อให้พิจารณาให้ความเป็นธรรมในประเด็นต่างๆ ดังกล่าวได้ ตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีของพนักงานอัยการ พ.ศ. ๒๕๔๗

สำหรับสิทธิในการมีทนายความในการดำเนินคดีในชั้นศาล แม้ว่าในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ จะกำหนดว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มี และจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลจัดหาทนายความให้ ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลจัดหาตามมาตรานี้ โดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสถานะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนดโดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

สำหรับการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล เมื่อพนักงานอัยการพิจารณาสำนวนการสอบสวนและมีความเห็นสั่งฟ้องและยื่นฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยต่อศาลแล้ว ศาลจะดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล ซึ่งผู้ต้องหาจะตกอยู่ในฐานะจำเลยในคดี ซึ่งเฉพาะบางคดีที่มีโทษจำคุก กฎหมายกำหนดให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความและต้องการทนายความหรือไม่ หากไม่มีและต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้ ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนซึ่งตกอยู่ในฐานะจำเลยในคดีอาญาที่มีสิทธิพบและปรึกษาทนายความ เพื่อให้ความช่วยเหลือในทางคดีและมีโอกาสต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง แต่ก็ปรากฏคดีที่มีการอุทธรณ์หรือฎีกาต่อศาลอีกเป็นจำนวนมากที่จำเลยโต้แย้งว่า จำเลยให้การรับสารภาพไปโดยไม่สมัครใจหรือรับสารภาพไปโดยไม่มีความรู้ทางกฎหมาย หากจำเลยรับสารภาพ ศาลจะดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาคดีไปโดยจำเลยไม่มีทนายความให้คำปรึกษาหรือให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีในชั้นศาล ซึ่งอาจทำให้จำเลยไม่รู้ถึงสิทธิในการต่อสู้คดี และไม่ได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ จำเลยอาจเสียสิทธิในการต่อสู้คดีหรือพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง เช่น กรณีที่จำเลยไม่ได้กระทำความผิดจริง แต่ถูกตำรวจที่จับกุมหรือพนักงานสอบสวนบังคับให้รับสารภาพและลงลายมือชื่อในบันทึกจับกุมหรือบันทึกการสอบสวน โดยที่ไม่มีทนายความตั้งแต่นั้น และคดีดังกล่าวไม่ใช่คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล หากจำเลยไม่มีทนายความ ศาลต้องตั้งทนายความให้กับจำเลย และไม่ใช่คดีที่มีข้อหาในความผิดซึ่งจำเลยรับสารภาพนั้นกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษสถานหนักกว่านั้นที่ศาลต้องฟังพยานโจทก์จนกว่าจะพอใจว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ซึ่งจะทำให้จำเลยได้มีโอกาสพบหรือปรึกษาทนายความว่าที่จำเลยให้การรับสารภาพไปนั้นถูกต้องหรือไม่และทนายความยังมีโอกาสช่วยเหลือทางกฎหมายแก่จำเลยได้ ตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๖

๒) สาเหตุจากประชาชน : สามารถจำแนกความได้ดังนี้

(๑) สถานะทางเศรษฐกิจไม่ดี กล่าวคือ เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา คนในสังคมส่วนใหญ่มักจะมีการพิพากษาไปก่อนศาลแล้วว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด แม้ว่าในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจะได้บัญญัติรับรองไว้ว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”^๗ จึงทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องหาตกอยู่ในภาวะลำบากไม่มีผู้ให้ความช่วยเหลือและผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นคนยากจนย่อมไม่มีกำลังทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความเพื่อช่วยเหลือในการดำเนินคดี ย่อมได้รับความยากลำบากและอาจไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้ในที่สุด

^๗ มาตรา ๒๙ วรรคสอง แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐

(๒) การประชาชนไม่มีความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ดังปรากฏในกรณีที่ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งเป็นคนยากจนไม่มีกำลังทรัพย์เป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความ หากบุคคลนั้นเป็นผู้มีความรู้ด้านกฎหมายอยู่บ้างก็อาจจะไม่มีความเดือดร้อนมากนัก เนื่องจากบุคคลดังกล่าวรู้ถึงสิทธิของตนเองที่มีอยู่ตามกฎหมายและร้องขอใช้สิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมายได้ แต่ส่วนใหญ่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นคนยากจนไม่มีความรู้ด้านกฎหมายย่อมไม่รู้ถึงสิทธิในการมีทนายความที่ตนมีอยู่ตามกฎหมาย รวมถึงอาจไม่ทราบช่องทางการขอใช้สิทธิทางกฎหมาย เช่น จำเลยในคดีความผิดพระราชบัญญัติภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ.๒๕๕๑ มาตรา ๓๘ (๑) ๓๙ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒๘๗ (๒) ซึ่งถูกศาลพิพากษาจำคุก ๒ ปี ๘ เดือน และปรับ ๒๘๐,๐๐๐ บาท จำเลยให้การรับสารภาพ ลดโทษคงจำคุก ๑ ปี ๔ เดือน และปรับ ๑๔๐,๐๐๐ บาท ซึ่งล่าสุดได้ถูกจำคุกมาเป็นระยะเวลา ๑ ปีแล้ว ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ ๑๔๐,๐๐๐ บาท ต้องถูกกักขังเพิ่มเติมแทนค่าปรับ อีกทั้งประมาณ ๗๐๐ วัน โดยมารดาของจำเลยกล่าวอ้างว่าญาติของตนเอง ซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดตัวจริงได้หลอกลวงบุตรชายให้มารับผิดแทน โดยอ้างว่าจะหาเงินจ่ายค่าปรับให้ ปัจจุบันก็หนีหายไปและไม่ให้การช่วยเหลือตนเองเป็นคนความรู้น้อย ไม่มีความรู้เรื่องกฎหมาย ทำให้ไม่รู้ว่าจะต้องไปติดต่อใคร ถึงจะสามารถช่วยเหลือบุตรชายได้^๔

ข้อกล่าวอ้างที่มารดาจำเลยในคดีดังกล่าวกล่าวอ้างถึง หากเป็นความจริงย่อมเป็นสิ่งที่รัฐควรให้ความช่วยเหลือผู้ที่ยากจนและไม่ทราบสิทธิต่างๆ รวมถึงการเข้าถึงสิทธิต่างๆ ตามกฎหมายอย่างยิ่ง มิเช่นนั้นแล้วบุคคลดังกล่าวย่อมไม่มีความสามารถในการเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเสมอภาค

(๓) คุณภาพของทนายความและค่าตอบแทนของทนายความ ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นคนยากจนไม่มีเงินว่าจ้างทนายความเอง ต้องพึ่งพิงการจัดหาทนายความที่รัฐจัดให้ ทำให้มีข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความรู้ความสามารถและคุณภาพของทนายความที่รัฐจัดให้หรือที่เรียกว่าทนายขอแรง อาจไม่มีความเชี่ยวชาญ เนื่องจากส่วนมากมักเป็นทนายความใหม่ที่มีประสบการณ์ด้านคดีไม่มากนัก ประกอบกับค่าตอบแทนของของทนายความที่รัฐจัดให้ไม่สูงมากนักและอัตราค่าตอบแทนของทนายความยังมีความแตกต่างกันในแต่ละคดี ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษา ซึ่งมีอำนาจพิจารณาจ่ายเงินค่าตอบแทนให้แก่ทนายความ ตามระเบียบของคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลย^๕ ด้วย และโดยส่วนใหญ่ศาลมีกำหนดค่าทนายความที่จ่ายจริงให้กับทนายความไม่สูงมากนักแม้ว่าตามระเบียบดังกล่าวจะกำหนดอัตราสูงสุดไว้ถึงไม่เกิน ๕๐,๐๐๐ บาท หรือในคดีที่จำเลยให้การรับสารภาพหรือคดีเสร็จไปโดยศาลชั้นต้นไม่ได้พิพากษา เช่น คดีที่โจทก์ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย หรือจำเลยถึงแก่ความตาย เป็นต้น หรือในกรณีที่มีการสืบพยานไว้ก่อนฟ้องคดีต่อศาล หรือไต่สวน ชันสูตรพลิกศพ หรือในคดีที่ทนายความปฏิบัติหน้าที่ได้เพียงบางส่วน โดยไม่ได้เป็นความผิดของทนายความผู้นั้นและศาลเห็นว่ามิใช่เหตุผลพิเศษที่ทนายความผู้นั้นควรได้รับเงินรางวัล ให้ศาลมีอำนาจสั่งจ่ายเงินรางวัลให้แก่ทนายความได้ตามที่เห็นสมควร แต่ต้องไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท ก็ตาม จึงทำให้ขาดแรงจูงใจให้ทนายความที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์สูงมาเป็นทนายอาสาให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา

นอกจากนี้ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นคนยากจนแต่ยังสามารถว่าจ้างทนายความได้เอง แต่ด้วยข้อจำกัดด้านทุนทรัพย์อาจทำให้ไม่สามารถจ้างทนายความที่มีคุณภาพสูงและที่มีความเชี่ยวชาญมาเป็นที่ปรึกษาหรือว่าความในคดีอาญาให้กับตนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะ

^๔ <https://www.thairath.co.th/news/local/๔๗๗๖๗๖>

^๕ ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ พ.ศ. ๒๕๔๘

ร่ำรวยซึ่งไม่มีข้อจำกัดในด้านทุนทรัพย์จะพบว่าคนกลุ่มนี้มีความสามารถในการว่าจ้างนายความที่มีคุณภาพสูง มีความเชี่ยวชาญในจำนวนที่มากเพียงพอที่จะให้คำปรึกษา ยกข้อต่อสู้ในประเด็นต่างๆ ในการดำเนินคดีในทุกขั้นตอนตั้งแต่ชั้นจับกุม สอบสวน การพิจารณาของพนักงานอัยการและการดำเนินคดีในชั้นศาล จึงทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะร่ำรวยมีโอกาสได้รับคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ ทราบถึงสิทธิและช่องทางในการใช้สิทธิต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด จึงมีโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรมได้มากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นคนยากจน

๒) สาเหตุจากรัฐ : รัฐไม่ได้กำหนดให้มีนายความเพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน ซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาครอบคลุมในคดีทุกประเภทและครอบคลุมทุกอัตราโทษความผิด ทำให้เป็นข้อจำกัดเฉพาะคดีอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกหรือในคดีที่เป็นเด็กหรือเยาวชนอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่มีกฎหมายกำหนดให้รัฐจัดหาทนายความหรือจัดให้มีที่ปรึกษากฎหมายในคดีเด็กและเยาวชนเท่านั้น และรัฐก็ไม่ได้กำหนดให้มีนายความเข้าไปช่วยเหลือผู้ต้องหาที่ถูกดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการแต่อย่างใด

๓) สาเหตุจากทัศนคติของเจ้าหน้าที่ของรัฐ : แม้ว่ากฎหมายจะกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติต่อประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในความเป็นจริงของสังคมมักปรากฏว่า ผู้ที่มีฐานะร่ำรวยกว่าจะได้รับเกียรติมากกว่าผู้ที่มีฐานะยากจน เช่น ผู้ที่ขับรถยนต์หรูมักได้รับการปฏิบัติดีกว่าผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์ของผู้ที่แต่งกายด้วยชุดหรูหรามักได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าผู้ที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าราคาถูก ผู้ที่มีฐานะทางสังคมอาจได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าผู้ที่ด้อยโอกาสทางสังคม เป็นต้น

ในประเด็นเรื่องทัศนคติของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อคนยากจนกับคนร่ำรวยก็มีความแตกต่างกันอันนำไปสู่การใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน โดยมองว่า คนจนไม่มีปากมีเสียง จะปฏิบัติอย่างไรก็ได้ ในขณะที่คนร่ำรวยมีอำนาจเงินและมีอิทธิพลจึงต้องปฏิบัติต่อคนร่ำรวยด้วยความระมัดระวังมากกว่า เป็นต้น รวมทั้ง การที่เจ้าหน้าที่มีอัตราค่าจ้างน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณคดีก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่เร่งรีบทำสำนวนคดีและไม่สามารถให้ความช่วยเหลือคนยากจนหรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมได้อย่างเต็มที่

๔.๑.๒ สิทธิในการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล

ความตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๙ ได้บัญญัติว่า “คำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”^{๑๐} และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๐๖ ได้กำหนดให้ผู้ต้องหาในชั้นพนักงานอัยการ และจำเลยในชั้นศาล มีสิทธิในการยื่นคำร้องขอให้ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกันหรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกัน โดยมีขั้นตอนการปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหาจะถูกควบคุมอยู่และยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ดังนั้น คำร้องขอปล่อยผู้ต้องหาชั่วคราวให้ยื่นต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี ส่วนขั้นตอนการปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นศาล ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกควบคุมหรือขังตามหมายศาล ซึ่งเงื่อนไขการยื่นคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราว แยกออกเป็น ๔ กรณี ได้แก่ ๑) เมื่อผู้ต้องหายังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ให้ยื่นคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวต่อศาลที่ออกหมายขังผู้ต้องหา ๒) เมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้องต่อศาลแล้ว ให้ยื่นคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้น ๓) เมื่อศาลอ่านคำพิพากษาของศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์แล้ว คดีนั้นปรากฏว่า ยังไม่มีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาหรือมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาแล้ว แต่ยังไม่ได้ส่งสำนวนไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา ในกรณีนี้ให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้น ๔) เมื่อศาลอ่านคำพิพากษาของศาลชั้นต้นหรือศาล

^{๑๐} มาตรา ๒๙ วรรคท้าย แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐

อุทธรณ์แล้ว คดีนั้นปรากฏว่า ยังมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาหรือมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาแล้ว เมื่อศาลส่งสำนวนไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาแล้ว ในกรณีเช่นนี้ให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้นหรือจะยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาแล้วแต่กรณีก็ได้^{๑๑} และเมื่อได้รับคำร้องให้ปล่อยชั่วคราว ให้เจ้าพนักงานหรือศาลรีบสั่งอย่างรวดเร็วและผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนพึงได้รับอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว โดยอาศัยหลักเกณฑ์ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐๖ มาตรา ๑๐๗ มาตรา ๑๐๘ มาตรา ๑๐๘/๑ มาตรา ๑๐๙ มาตรา ๑๑๐ มาตรา ๑๑๑ มาตรา ๑๑๒ มาตรา ๑๑๓ และมาตรา ๑๑๓/๑^{๑๒} ซึ่งการปล่อยชั่วคราวนั้นให้ใช้ได้ระหว่างการสอบสวนหรือจนกว่าผู้ต้องหาถูกศาลสั่งชำระระหว่างสอบสวนหรือจนถึงศาลประทับฟ้อง แต่มิให้เกินสามเดือนนับแต่วันแรกที่มีการปล่อยชั่วคราว และในกรณีที่มีเหตุจำเป็นทำให้ไม่อาจทำการสอบสวนได้เสร็จภายในกำหนดสามเดือนจะยืดเวลาการปล่อยชั่วคราวให้เกินสามเดือนก็ได้ แต่มิให้เกินหกเดือน ถ้ายังมีเหตุจำเป็นที่จะต้องควบคุมผู้ต้องหาไว้ต่อไป เมื่อการปล่อยชั่วคราวสิ้นสุดลงแล้ว ให้ส่งผู้ต้องหามาศาลเพื่อพิจารณาเหตุจำเป็นต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายจะได้กำหนดเรื่องสิทธิในการประกันตัวของผู้ต้องหาในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาลไว้ และกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาปล่อยตัวชั่วคราวไว้แล้ว แต่หลักเกณฑ์ประการหนึ่งที่จะไม่พิจารณาปล่อยตัวชั่วคราว คือ ผู้ร้องขอประกันหรือหลักประกันไม่น่าเชื่อถือ ซึ่งหลักประกัน มี ๓ ชนิด ได้แก่ (๑) มีเงินสดมาวาง (๒) มีหลักทรัพย์อื่นมาวาง หรือ (๓) มีบุคคล มาเป็นหลักประกันโดยแสดงหลักทรัพย์ ซึ่งการกำหนดดังกล่าวแม้ว่าจะเป็นการกำหนดสิทธิในการประกันตัวหรือการขอปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหาไว้อย่างเท่าเทียมกัน แต่ในการใช้สิทธิขอปล่อยตัวชั่วคราวกลับทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะยากจนกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะร่ำรวยมีโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกัน ด้วยสาเหตุดังต่อไปนี้

๑) สาเหตุจากประชาชน : จำแนกความได้ ดังนี้

(๑) ประชาชนที่มีฐานะยากจนไม่มีหลักทรัพย์เป็นประกันหรือหลักประกันมายื่นประกอบคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราว เช่น ที่ดินมีโฉนด ที่ดินมีหนังสือรับรองการทำประโยชน์ ห้องชุดที่มีหนังสือกรรมสิทธิ์ห้องชุด และหนังสือรับรองราคาประเมินของสำนักงานที่ดินมาแสดง หลักทรัพย์มีค่าอย่างอื่นที่กำหนดราคามูลค่าที่แน่นอนได้ เช่น พันธบัตรรัฐบาล สลากออมสิน ใบรับเงินฝากประจำธนาคาร ตัวแลกเงินที่ธนาคารเป็นผู้จ่าย ตัวสัญญาใช้เงินที่ธนาคารเป็นผู้ออกตัว เชคที่ธนาคารเป็นผู้สั่งจ่ายหรือรับรอง เป็นต้น นอกจากนี้การใช้บุคคลเป็นประกันก็มีข้อจำกัด เนื่องจากข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา กำหนดให้บุคคลผู้ขอประกันจะต้องเป็นผู้มีตำแหน่งหน้าที่การงานหรือมีรายได้แน่นอน เช่น เป็นข้าราชการ ข้าราชการบำนาญ สมาชิกวุฒิสภา ผู้บริหารราชการส่วนท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น เป็นต้น และต้องเป็นผู้มีความสัมพันธ์กับผู้ต้องหาหรือจำเลย เช่น เป็นบุพการี ผู้สืบสันดาน สามเณร ภริยา ญาติพี่น้อง ผู้บังคับบัญชา นายจ้าง บุคคลที่เกี่ยวข้องกันโดยทางสมรส เป็นต้น^{๑๓}

^{๑๑} สถาบันวิจัยพฤตินัยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การนำวิทยาการบริหารความเสี่ยงในเชิงพฤตินัยศาสตร์มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปล่อยชั่วคราว, หน้า ๗-๘.

^{๑๒} มาตรา ๑๐๖ ถึงมาตรา ๑๑๓/๑ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

^{๑๓} ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ลงวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๒ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(๒) ประชาชนที่มีฐานะยากจนซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ด้านกฎหมายและไม่ทราบถึงสิทธิตามกฎหมาย รวมถึงไม่ทราบช่องทางการใช้สิทธิในการให้ความช่วยเหลือในการขอลอยตัวชั่วคราวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล โดยพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้กำหนดให้จัดตั้งกองทุน “กองทุนยุติธรรม” ขึ้น ในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน^{๑๔} เมื่อประชาชนที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความรู้และไม่ทราบถึงสิทธิดังกล่าว จึงไม่ได้ไปใช้บริการ “กองทุนยุติธรรม” ในส่วนของเงินประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย จึงทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยขาดแหล่งเงินทุนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหา นอกจากนี้ ประชาชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดทำเอกสารตามที่กฎหมายกำหนดและไม่ทราบช่องทางในการขอรับความช่วยเหลือ จึงทำให้ขาดโอกาสในการได้รับการประกันตัวชั่วคราวในชั้นการสอบสวน

๒) สาเหตุจากรัฐ : จำแนกความได้ดังนี้

(๑) แม้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๑๐ กำหนดว่า “ในคดีมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกินสิบปีขึ้นไป ผู้ที่ถูกปล่อยชั่วคราวต้องมีประกัน และจะมีหลักประกันด้วยหรือไม่ก็ได้

ในคดีอย่างอื่นจะปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกันเลยหรือมีประกันหรือมีประกันและหลักประกันด้วยก็ได้

การเรียกประกันหรือหลักประกันตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสองจะเรียกจนเกินควรแก่กรณีมิได้ และต้องคำนึงถึงเงื่อนไขและมาตรการป้องกันต่างๆ ที่ได้ใช้กับผู้ถูกปล่อยชั่วคราวประกอบด้วย ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง หรือข้อบังคับของประธานศาลฎีกา แล้วแต่กรณี”

และตามระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการจะกำหนดหลักเกณฑ์ไว้เช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐในชั้นพนักงานอัยการยังปฏิบัติเกี่ยวกับการขอประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการโดยจะต้องมีประกันหลักประกันในทุกคดีที่ผู้ต้องหาถูกจับกุม ทำให้ในคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผู้ต้องหาไม่มีพฤติการณ์หลบหนีหรือจะไปยุ่งเกี่ยวกับพยานหลักฐาน ในการขอประกันตัวไม่สามารถที่จะได้รับการประกันตัวโดยไม่ต้องมีประกันหรือหลักประกัน

(๒) รัฐมีกองทุนยุติธรรมที่ให้ความช่วยเหลือประชาชนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจไม่ดี แต่เนื่องจากหลักเกณฑ์และขั้นตอนของกองทุนยุติธรรมยังมีความยุ่งยากซับซ้อน ทำให้ประชาชนที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือญาติของผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้าถึงได้ยากและมีประชาชนที่ได้รับความช่วยเหลือจำนวนไม่มาก แม้ว่ากองทุนยุติธรรมจะมีวัตถุประสงค์เป็นแหล่งเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือ คณะอนุกรรมการต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ต่างๆ ได้แก่ ๑) ลักษณะการกระทำความผิดที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือความมั่นคงของประเทศ หรือการกระทำที่มีผลกระทบต่อประชาชนที่ทำให้ประชาชนได้รับความเสียหาย หรือความเชื่อมั่นของกระบวนการยุติธรรม ๒) สาเหตุหรือพฤติการณ์น่าเชื่อว่ามีได้กระทำความผิด ๓) ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือ ๔) ประวัติการกระทำความผิด นิสัย ความประพฤติ และข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้อง และ ๕) ความคิดเห็นของผู้เสียหาย หรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้อง หากมีการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย^{๑๕}

^{๑๔} มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘

^{๑๕} ข้อ ๑๑ แห่งระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการขอลอยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. ๒๕๕๙ ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวเป็นหลักเกณฑ์ในการใช้ดุลพินิจของคณะอนุกรรมการ ซึ่งมีเงื่อนไข ขั้นตอนที่ยากลำบากสำหรับประชาชนที่จะเข้าถึงกองทุนดังกล่าวได้ง่าย อีกทั้ง หลักเกณฑ์บางข้อ ยากที่จะพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานในเบื้องต้นได้ อาทิเช่น สาเหตุหรือพฤติการณ์น่าเชื่อว่ามีได้กระทำความผิด เป็นต้น นอกจากนี้ การขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนต้องยื่นเอกสารหลักฐานจำนวนมาก และอาจขอเอกสาร หลักฐานอื่นๆ ที่ยังไม่ปรากฏชัดเจนว่าเป็นเอกสารใดบ้างเพิ่มเติมในภายหลังได้ หากไม่ยื่นเพิ่มเติมจะถูกยุติการ พิจารณาค่าขอรับการช่วยเหลือ จึงอาจทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้าถึงกองทุนยุติธรรมได้ยากและเสียโอกาสใน การได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

(๓) รัฐยังมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนรับรู้ถึงสิทธิตามกฎหมายกองทุนยุติธรรมยังไม่มี ประสิทธิภาพเพียงพอที่จะให้เข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างทั่วถึง แม้ว่ารัฐจะ กำหนดว่า ผู้ขอรับความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราว อาจขอรับความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราว ในชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือหน่วยงานใดที่มีอำนาจควบคุม หรือคุมขังบุคคลตาม กฎหมาย^{๑๖} แต่ไม่ได้มีการกำหนดให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือหน่วยงานที่มีอำนาจควบคุม หรือคุมขัง มีหน้าที่ต้องแจ้งสิทธิในการขอรับความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราวจากกองทุนยุติธรรมให้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบ จึงทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ทราบถึงสิทธิดังกล่าว รวมถึงยังไม่ได้ใช้เครือข่ายของ กระทรวงยุติธรรมในการประชาสัมพันธ์กองทุนยุติธรรมอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

(๔) รัฐยังไม่ได้มีการนำข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติส่วนบุคคล ครอบครัว ฐานะรายได้ ประวัติอาชญากรรม ประวัติการควบคุมความประพฤติ เป็นต้น มาบูรณาการร่วมกัน มาใช้เป็นข้อมูลประกอบในการตรวจสอบและพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่มีฐานะยากจนและ จำเป็นต้องขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เพื่อให้มีโอกาสได้รับการประกันตัวเช่นเดียวกับคนที่มี สถานะทางเศรษฐกิจดี

๔.๒ ผลกระทบ

ผลกระทบของฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและ การประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล ตามที่ทางกลุ่มผู้ศึกษาได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ไปข้างต้น จะนำไปสู่ผลกระทบที่ตามมาหลายประการ ดังปรากฏความนำเสนอได้ ดังนี้

๔.๒.๑ กรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล

๑) มีผลทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีที่ปรึกษาและผู้ให้คำแนะนำในด้านคดี ไม่มีความรู้ด้าน กฎหมาย ไม่เข้าใจกระบวนการพิจารณาคดี และไม่ทราบว่าข้อเท็จจริงใดควรยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ การที่ผู้ต้องหาหรือ จำเลยต้องต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือตามลำพัง ย่อมทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ตามที่ตามสิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมาย รวมทั้งกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำผิดจริง แต่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด โดยถูกบังคับให้รับสารภาพและลงลายมือชื่อในบันทึกการจับกุม หากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความให้คำปรึกษาหรือช่วยเหลือในทางคดีก็อาจไม่รู้สิทธิของตนเอง หากผู้ต้องหาถูกสั่งฟ้องและส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการหรือเป็นจำเลยในชั้นศาลและไม่สามารถต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้อย่างเต็มที่ ซึ่งอาจทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกลงโทษจำคุกได้

๒) ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะยากจน ว่าจ้างทนายความเองย่อมมีข้อจำกัดในด้าน การจ่ายค่าจ้างทนายความ ทำให้ไม่มีทนายความที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์สูงมาเป็นที่ปรึกษาหรือ

^{๑๖} ข้อ ๙ แห่งระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหา หรือจำเลย พ.ศ. ๒๕๕๙ ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ว่าความในคดีอาญาได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะร่ำรวย ซึ่งไม่มีข้อจำกัดในด้านทุนทรัพย์ จะพบว่าคนกลุ่มนี้มีความสามารถในการว่าจ้างทนายความที่มีศักยภาพสูง มีความเชี่ยวชาญในจำนวนที่มากเพียงพอที่จะให้คำปรึกษา ยกข้อต่อสู้ในประเด็นต่างๆ และในการดำเนินคดีในทุกขั้นตอน จึงทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะร่ำรวยมีโอกาสได้รับคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ ทราบถึงสิทธิและช่องทางในการใช้สิทธิต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนด จึงมีโอกาสในการเข้าถึงความยุติธรรมได้มากกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นคนยากจน กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ถ้าเป็นคดีที่กฎหมายบังคับให้รัฐจัดหาทนายความให้เฉพาะในชั้นศาล ศาลจะแต่งตั้งทนายความที่ขึ้นบัญชีกับศาลนั้นให้ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในทางคดี ซึ่งคุณภาพและอัตราค่าจ้างทนายอาจไม่สามารถเทียบเท่าทนายความที่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาจ้างทนายความมาเอง และในชั้นพนักงานอัยการ ไม่มีกฎหมายบังคับให้ต้องมีทนายความให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในทางคดีแก่ผู้ต้องหา

๓) ผู้ที่มีฐานะร่ำรวยกว่ามักจะได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยได้รับเกียรติมากกว่าผู้ที่มีฐานะยากจน ทำให้ผู้ที่มีฐานะยากจนกว่าอาจได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกัน การไม่มีทนายความช่วยเหลืออาจทำให้คนยากจนอาจได้รับการปฏิบัติที่ด้อยกว่าคนที่มีฐานะทางการเงินดีกว่า เช่น ความล่าช้า มาตรฐานการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ การใช้ดุลพินิจ การให้คำแนะนำหรือความช่วยเหลือตามกฎหมายจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

๔.๒.๒ กรณีที่ไม่ได้รับการประกันตัวหรือการปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล เนื่องจากการไม่มีเงินหรือหลักทรัพย์ในการประกันตัว มีผลทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องถูกควบคุมตัวหรือถูกคุมขัง โดยไร้ซึ่งอิสรภาพ และไม่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติสุขและขาดรายได้จากการประกอบกิจการงานของตนเองได้ โดยได้รับการปฏิบัติเสมือนหนึ่งเป็นผู้ที่ถูกลงโทษตามกฎหมายอาญาแล้ว ทั้งๆ ที่ยังไม่ได้รับโทษตามคำพิพากษาของศาล ซึ่งในบางคดีท้ายที่สุดปรากฏว่าพนักงานอัยการมีความเห็นสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาหรือศาลมีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิดตามฟ้อง หรือในบางกรณีจำเลยอาจได้รับการรอลงโทษหรือรอลงอาญานอกจากนี้ การควบคุมตัวหรือถูกคุมขังในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาลยังเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ภาครัฐอีกด้วย เช่น ต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลผู้ถูกคุมขัง และต้องเสียงบประมาณในการดูแลผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าว เป็นต้น

การขังผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้โดยไม่มีความจำเป็นย่อมมีแต่ผลเสียในเรื่องสร้างต้นทุนในการเลี้ยงและดูแลผู้ต้องหาหรือจำเลยขัดขวางการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไปสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งบางครั้งผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องการอิสรภาพเพื่อไปทำงานหาเงินมาชดเชยเยียวยาให้ผู้เสียหาย แต่ก็ไม่สามารถออกไปทำงานได้เนื่องจากไม่มีเงินหรือหลักทรัพย์มาประกันตัว ซึ่งจะเห็นจำนวนของผู้ต้องขังในระหว่างดำเนินคดีในชั้นสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการ และชั้นศาล ได้จากข้อมูลสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ (ข้อมูล ณ วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๓ ตามตารางด้านล่าง)

รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ
สำรวจ ณ วันที่ 1 มีนาคม 2563

ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ (%)
1.นักโทษเด็ดขาด	269,291	40,224	309,515	82.749
2.ผู้ต้องขังระหว่าง	55,107	7,512	62,619	16.741
2.1 อุทธรณ์-ฎีกา	25,772	3,549	29,321	7.839
2.2 ใต้สวน-พิจารณาคดี	8,225	1,350	9,575	2.560
2.3 สอนสวน	21,110	2,613	23,723	6.342
3.เยาวชนที่ฝากขัง	39	1	40	0.011
4.ผู้ถูกกักกัน	29	4	33	0.009
5.ผู้ต้องกักขัง	1,650	185	1,835	0.491
รวมผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งสิ้น	326,116	47,926	374,042	100.00

ที่มา : กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม

๕. แนวทางการแก้ไขและหลักการ นโยบายที่เกี่ยวข้อง

๕.๑ สิทธิในการมีหนายความในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล

๑) ควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยการกำหนดให้มีหนายความเข้ามาทำหน้าที่ดูแลสิทธิในการมีหนายความของผู้ต้องหาเหมือนกับในชั้นของพนักงานสอบสวน เนื่องจากถ้าในชั้นพนักงานอัยการถ้าผู้ต้องหาไม่มีหนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายก็จะทำให้ผู้ต้องหาสามารถรักษาสติของตนเองได้โดยที่ไม่ต้องรอว่าคดีดังกล่าวพนักงานอัยการจะมีความเห็นสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องเท่านั้น เช่น ถ้าผู้ต้องหาเห็นว่าคดีดังกล่าวพนักงานสอบสวนยังทำการสอบสวนข้อเท็จจริงหรือรวบรวมพยานมายังไม่ครบถ้วน ซึ่งพยานดังกล่าวอาจพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาได้ ผู้ต้องหาที่สามารถดำเนินการร้องขอความเป็นธรรมต่อพนักงานอัยการเพื่อให้พิจารณาให้ความเป็นธรรมในประเด็นต่างๆ ดังกล่าวได้ และควรแก้ไขระเบียบกระทรวง ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่หนายความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา ให้มีความครอบคลุมถึงหนายความที่รัฐจัดหาให้กับผู้ต้องหาที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของพนักงานอัยการด้วย

๒) ควรแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ เพื่อให้จำเลยในคดีอาญาที่ไม่มีหนายความและต้องการหนายความ ให้รัฐจัดหาให้ โดยไม่จำกัดเฉพาะคดีอาญาที่มีโทษประหารชีวิตและคดีเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน ๑๘ ปี แต่รัฐควรจัดให้มีหนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายให้หากประชาชนตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาทุกคดี เว้นแต่จำเลยมีหนายความของตนเองอยู่แล้ว

๓) ควรแก้ไขระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่หนายความที่ศาลตั้งให้จำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๗๓ พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยกำหนดคุณสมบัติของหนายความที่ศาลตั้งให้ (หนายขอแรง) โดยกำหนดให้หนายความที่ศาลตั้งให้ฯ ต้องมีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านคดีอาญา กำหนดค่าตอบแทนหนายความที่ศาลตั้งให้ฯ ให้สูงขึ้น

กว่าเดิมและกำหนดรายละเอียดในการจ่ายเงินรางวัลแก่ทนายความให้ชัดเจนเพื่อลดการใช้ดุลยพินิจในการจ่ายเงินรางวัลของผู้พิพากษาแต่ละท่านที่มีความไม่เท่ากัน เพื่อชักจูงให้ทนายความที่มีประสิทธิภาพและเชี่ยวชาญเฉพาะด้านคดีอาญามาเป็นทนายอาสามากขึ้น รวมทั้งควรให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยในการเลือกทนายขอแรงเพื่อให้คำปรึกษาและช่วยเหลือด้านคดีแก่ตนเองได้

๔) สภานายความควรมีการขึ้นทะเบียนทนายความที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านคดีต่างๆ เพื่อให้ประชาชนที่มีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนักในการว่าจ้างทนายมีโอกาสรอบในเบื้องต้นว่าทนายที่ตนเองว่าจ้างนั้น มีความเชี่ยวชาญในคดีด้านใด เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของทนายความในคดีต่างๆ และจัดอบรมให้ความรู้แก่ทนายความอาสาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาคุณภาพของทนายความให้มีความรู้ในการปฏิบัติหน้าที่

๕) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้ความรู้แก่ประชาชนผู้ยากจนและด้อยโอกาสอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทราบถึงสิทธิต่างๆ ที่ตนเองมีตามกฎหมาย รวมถึงช่องทางการใช้สิทธิต่างๆ อันจะเป็นการเอื้อให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถและมีโอกาสเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเสมอภาค และเพิ่มความเชื่อมั่นของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมให้มากยิ่งขึ้น เช่น ให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัดบูรณาการร่วมกับสำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิจังหวัดและสภานายความจังหวัดออกเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของจำเลย การขอปล่อยตัวชั่วคราว โดยเฉพาะในการออกหน่วยจังหวัดเคลื่อนที่ อำเภอเคลื่อนที่ และที่ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านในแต่ละอำเภอ

๖) องค์กรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาบุคลากรในองค์กรเพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการด้านกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน

๕.๒ สิทธิในการประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล

๑) ควรแก้ไขระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ. ๒๕๕๙ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาช่วยเหลือในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยของกองทุนยุติธรรมบางข้อซึ่งยากที่จะพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานในเบื้องต้นได้ เช่น สาเหตุหรือพฤติการณ์น่าเชื่อว่ามีได้กระทำความผิด เป็นต้น และควรปรับลดจำนวนเอกสารหลักฐานในการขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุนเพื่อให้ประชาชนดำเนินการได้ง่าย สะดวก และรวดเร็วยิ่งขึ้น

๒) ควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกำหนดให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือหน่วยงานที่มีอำนาจควบคุมหรือคุมขัง มีหน้าที่แจ้งสิทธิในการอาจขอรับความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราวจากกองทุนยุติธรรมให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบถึงสิทธิและช่องทางการใช้สิทธิดังกล่าวในทุกกรณี รวมถึงควรแจ้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบว่า หากกรณีไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์การได้รับความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราวจากกองทุนยุติธรรม ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิใช้ทุนจากอื่นใดได้บ้างในการประกันตัว เช่น การซื้อประกันจากบริษัทที่รับประกันในกรณีดังกล่าว เป็นต้น

๓) สำนักงานอัยการสูงสุดควรแก้ไขระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกัน หรือหลักประกันในการปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา ซึ่งกระทำความผิดอาญาเล็กน้อย มีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน ๑๐ ปี ได้รับอิสรภาพด้วยการปล่อยตัวชั่วคราว โดยไม่ต้องใช้หลักประกัน ให้สอดคล้องกับประกาศข้อบังคับของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกัน หรือหลักประกันในการปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ.๒๕๖๒ และสำนักงานอัยการสูงสุดควรออกหนังสือเวียนกำชับให้พนักงานอัยการทั่วประเทศถือปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวโดยเคร่งครัดด้วย

และในความผิดที่มีอัตราโทษสูงกว่าความผิดตามวรรคหนึ่ง ควรกำหนดให้มีการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการติดตามตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยระหว่างปล่อยชั่วคราวในชั้นพนักงานอัยการแทนการใช้หลักทรัพย์หรือบุคคลเป็นประกันในการประกันตัว ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ที่ไม่ใช่หลักทรัพย์มีโอกาสในการได้รับการปล่อยชั่วคราว

๔) ควรให้ยุติธรรมชุมชน รวมถึงเครือข่ายกระทรวงยุติธรรม เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการใช้สิทธิ ตามกองทุนดังกล่าว ให้ประชาชนได้รับทราบเพื่อเข้าถึงสิทธิต่างๆ ของกองทุนยุติธรรมด้วย โดยข้อเสนอ เกี่ยวกับการแก้ไขดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ซึ่งปรากฏ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๒๗ ที่กำหนดให้บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันและมาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้ สิทธิ หรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ด้อยโอกาส ย่อม ไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม และมาตรา ๒๙ ที่กำหนดให้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะ ปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ การควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำ ได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี และคำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับ การพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมาย บัญญัติ และสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศด้านกระบวนการยุติธรรม โดยให้มีการกำหนดมีกลไกช่วยเหลือ ประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ รวมตลอดทั้งการสร้างกลไกเพื่อให้มีการ บังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคม

๕) รัฐควรพิจารณาการนำข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติส่วนบุคคล ครอบครัว ฐานะรายได้ ประวัติอาชญากรรม ประวัติการกระทำความผิด/คดีต่างๆ ประวัติการถูกคุมประพฤติ เป็นต้น มาบูรณาการร่วมกันและใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบในการตรวจสอบและพิจารณาให้ความช่วยเหลือ แก่ประชาชนที่มีฐานะยากจนและจำเป็นต้องขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เพื่อให้มีโอกาสได้รับ การประกันตัวเช่นเดียวกับคนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจดี ซึ่งจะทำให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ในกระบวนการยุติธรรมและยังเป็นการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันในเรื่องแนวทางสร้างความเชื่อมั่นเรื่องสิทธิการมีทนายความนั้น กระทรวงยุติธรรมได้ ดำเนินการในหลายโครงการ ตัวอย่างโครงการที่สำคัญโครงการหนึ่งที่ดำเนินการร่วมกับสภาทนายความ เช่น โครงการทนายความอาสาของสภาทนายความ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการให้ความช่วยเหลือประชาชนในเรื่อง การให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายและการดำเนินคดีต่างๆ โดยแบ่งกลุ่มเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ทนายอาสา ประจำส่วนราชการ ทนายอาสาประจำสถานีตำรวจ ทนายอาสาประจำสภาทนายความ ซึ่งแบ่งเป็น ทนายความที่ให้คำปรึกษาภาษาอังกฤษ ทนายความให้คำปรึกษาออนไลน์ ณ สภาทนายความ เป็นต้น

สำหรับแนวทางการสร้างความเชื่อมั่นในเรื่องการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น ปัจจุบัน ได้มีประกาศข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ซึ่งประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๒ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกัน หรือหลักประกันในการปล่อยตัวชั่วคราว ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๖๒ ประกาศฉบับนี้ถือได้ว่าเปิดโอกาสให้จำเลยหรือ ผู้ต้องหาในคดีอาญา ซึ่งกระทำความผิดอาญาเล็กน้อย มีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน ๑๐ ปี ได้รับอิสรภาพด้วย การปล่อยตัวชั่วคราว โดยไม่ต้องใช้หลักประกัน ที่ผ่านมาการขอปล่อยตัวชั่วคราวนั้น อาจจะสร้างภาระให้กับ จำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญา เนื่องจากบางคดีจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์และยากจน จึงไม่

มีเงินหรือหลักทรัพย์หรือไม่มีบุคคลเข้ามาค้ำประกัน เพื่อแลกกับอสรภาพชั่วคราวระหว่างดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล และหลายคดีที่จำเลยหรือผู้ต้องหาตกเป็นแพะรับบาป แต่หาหนายความที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมาแก้ต่างไม่ได้ หรือไม่สามารถขอลปล่อยตัวชั่วคราวได้ เพียงเพราะไม่มีหลักประกันตามที่กฎหมายกำหนด ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาฉบับนี้ จึงสามารถลดช่องว่างระหว่างคนที่ถูกดำเนินคดีอาญา แต่มีฐานะทางการเงินต่างกันได้

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๖๒

ข้อ ๓ ให้ยกเลิกความในข้อ ๕.๓ แห่งข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา พ.ศ.๒๕๔๘ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน ๑๐ ปี ให้ศาลใช้ดุลพินิจอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวได้โดยไม่ต้องมีประกัน หากมีเหตุจำเป็นต้องมีประกันให้กำหนดวงเงินไม่เกิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท เว้นแต่ มีเหตุสมควรที่จะสั่งเป็นอย่างอื่น ก็ให้ระบุเหตุนั้นไว้โดยชัดแจ้ง”

ประกาศของประธานศาลฎีกาฉบับดังกล่าวจะทำให้จำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาเล็กน้อยได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น รวมถึงได้รับอสรภาพระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลมากขึ้น อีกทั้ง เป็นการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมอีกทางหนึ่ง แต่จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหลัก คือ คดีอาญาที่อัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน ๑๐ ปี และอยู่ในดุลพินิจของศาลด้วย จากข้อบังคับฉบับดังกล่าว มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ ๓ ประเด็น

๑. ศาลจะอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว โดยไม่ต้องวางหลักประกันทุกคดีหรือไม่ ในกรณีที่จำเลยหรือผู้ต้องหา มีพฤติการณ์หลบหนี หรือมีพฤติการณ์ร้าย ช่มชู้พยาน หรือช่มชู้ผู้เสียหาย หรือคดีที่จำเลยหรือผู้ต้องหาสร้างความเสียหายเป็นมูลค่าสูง ศาลอาจจะใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว หรือให้ปล่อยตัวชั่วคราว แต่เรียกหลักประกันตามความจำเป็นก็ได้

๒. ข้อบังคับฉบับดังกล่าวนี้ ใช้บังคับไปถึงพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการหรือไม่ หากพิจารณาจากข้อบังคับฉบับดังกล่าวนี้ จะมีผลใช้บังคับในหน่วยงานของศาลเท่านั้น ดังนั้น การขอลปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นของการสืบสวนสอบสวนของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ จึงไม่อาจใช้ข้อบังคับฉบับนี้ เพื่อขอลปล่อยตัวชั่วคราว โดยไม่ต้องมีหลักประกันได้

๓. ในคดีที่จำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาสร้างความเสียหายให้กับผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก หรือทุนทรัพย์สูง จะได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว โดยไม่ต้องหวังหลักประกันหรือไม่ หากพิจารณาข้อบังคับของประธานศาลฎีกาฉบับดังกล่าวจะเห็นว่า ส่วนท้ายของข้อบังคับดังกล่าวระบุว่า “เว้นแต่ มีเหตุสมควรที่จะสั่งเป็นอย่างอื่นก็ให้ระบุเหตุนั้นไว้โดยชัดแจ้ง” ดังนั้น ในคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก หรือทุนทรัพย์สูง ศาลอาจจะไม่อนุญาตให้ประกันตัวหรือหากจะอนุญาตให้ประกันตัวก็อาจจะต้องใช้หลักประกันตามความเหมาะสม^{๑๗}

^{๑๗} <https://www.thairath.co.th/news/local/๑๕๕๕๖๕๐> , “ข้อบังคับใหม่ ขอลปล่อยตัวชั่วคราวได้ ไม่ต้องมีหลักประกัน”, ไทยรัฐออนไลน์, คอลัมน์คนดังนั่งเขียน, นายเจมส์, ๓๐ เม.ย.๖๒.

๖. สรุปและข้อเสนอแนะ

โดยสรุปแนวทางดังกล่าวที่ได้นำเสนอ นั้น กลุ่มผู้ศึกษาได้จัดทำสรุปภาพรวม (One Concept Paper) รายละเอียดตามภาคผนวก ค. โดยเห็นว่า มีความสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศอย่างน้อยในด้านกระบวนการยุติธรรมที่ให้มีกลไกช่วยเหลือประชาชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ รวมตลอดทั้งการสร้างกลไกเพื่อให้มีการบังคับการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมในสังคมสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

อีกทั้ง สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการระยะสามปี (๒๕๖๓-๒๕๖๕) กระทรวงยุติธรรม: วิสัยทัศน์ “สร้างสังคมแห่งความเป็นธรรมบนรากฐานของความเท่าเทียม” ผลสัมฤทธิ์คือ เกิดความเป็นธรรมในสังคมและสังคมมีความสุข โดยตัวชี้วัดเชิงคุณภาพประการหนึ่งคือ “ประชาชนมีความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรม” ซึ่งสะท้อนไปสู่การปฏิบัติในแผนปฏิบัตินิติราชการ ประกอบด้วย ๑) พัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ๒) สร้างการรับรู้ด้านกฎหมายและเคารพสิทธิ และ ๓) อำนวยความยุติธรรมและลดความเหลื่อมล้ำสอดคล้องกับผลศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอการพัฒนาและปรับปรุงสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาคณะอนุกรรมการพัฒนากฎหมายและการบังคับใช้ ซึ่งเป็นคณะอนุกรรมการภายใต้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (กพยช.) สถานการณ์ความเชื่อมั่นต่อกระบวนการยุติธรรมใน ๓ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ การยกระดับคุณภาพการให้บริการ ด้านกระบวนการยุติธรรมเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ส่วนที่ ๒ การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมขั้นพื้นฐานให้กับประชาชนอย่างทั่วถึงและตรงกลุ่มเป้าหมาย (Lack of Basic Understanding) และส่วนที่ ๓ การพัฒนากลไกหรือเครื่องมือในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข่าวสารด้านกระบวนการยุติธรรมหรือคดีที่ได้รับความสนใจเป็นการเฉพาะ (Specific Case)

จากประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหากลุ่มได้เสนอแนะในเรื่องการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสิทธิการมีทุนความ เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาและช่วยเหลือในทางคดี ตั้งแต่ชั้นสอบสวน ชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล ตลอดจนการปรับปรุงกฎหมาย หลักเกณฑ์ ขั้นตอน และระบบเกี่ยวกับการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ดีขึ้น จะช่วยแก้ไขปัญหาคความแตกต่าง ความเหลื่อมล้ำทางฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนที่มีสถานะทางเศรษฐกิจไม่ดี เพื่อให้มีโอกาสได้รับสิทธิและมีโอกาสเข้าถึงการประกันตัวเช่นเดียวกับประชาชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ซึ่งประเด็นที่ทางกลุ่มได้นำเสนอนั้น มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี เรื่อง การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม และแผนปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและด้านกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนร่างแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕) โดยเฉพาะในยุทธศาสตร์ที่ ๓ เรื่องการพัฒนากฎหมายและระบบบริหารงานยุติธรรม แต่อย่างไรก็ตาม กระทรวงยุติธรรมยังคงต้องพัฒนาปรับปรุงแก้ไขประเด็นเรื่องดังกล่าวที่ทางกลุ่มได้นำเสนอให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป็นการสร้างความเสมอภาคและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยต่อไป

บรรณานุกรม

- กรกฎ ทองชะโชค และคณะ. ๒๕๖๐. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การประเมินความเชื่อมั่นของประชาชนใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรม : งานบริการด้านการคุ้มครองสิทธิและเยียวยา
ของกระทรวงยุติธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เรณู จันทะวงศา และคณะ. ๒๕๔๘. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาปัญหาการเข้าถึงความยุติธรรมทางอาญา
ของผู้เกี่ยวข้องที่มีฐานะยากจน. กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.
- สถาบันพระปกเกล้า. ๒๕๖๐. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ๒๕๖๑. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง
การนำวิทยาการบริหารความเสี่ยงในเชิงพฤติกรรมศาสตร์มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการ
ปล่อยชั่วคราว. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพิพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพิพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม. ๒๕๖๒. รายงานวิจัยการประเมินผลการพัฒนา
ประสิทธิภาพประสิทธิภาพผลการจัดหาทนายความเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยใน
คดีอาญา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรพิพัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม.
- สรารัฐ เบญจกุล. ๒๕๖๒. ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๖๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญรัฐการพิมพ์.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. (ม.ป.ป.). รายงานผลการดำเนินงาน เรื่อง สถานการณ์
ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการยุติธรรม
กระทรวงยุติธรรม.
- กระปุกดอทคอม. (๒๕๖๒). หนุ่มไวยถูกตำรวจซ้อมอ้วม. สืบค้น ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก
<https://highlight.kapook.com/view/๑๙๗๘๗๕>
- นายเจมส์. (๒๕๖๒). ข้อบังคับใหม่ ขอลปล่อยตัวชั่วคราวได้ ไม่ต้องมีหลักประกัน. สืบค้น ๒๙ กุมภาพันธ์
๒๕๖๓, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/๑๕๕๕๖๙๐>
- ทีมข่าวเฉพาะกิจไทยรัฐออนไลน์. (๒๕๕๘). คนจนขายซีดีติดคุกซ้ำรอย หัวอกแม่รำไห้ ไร้หนทางช่วยลูก.
สืบค้น ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/๔๗๗๖๗๖>
- ทีมข่าวไทยรัฐออนไลน์. (๒๕๕๓). พนักงานเก็บขยะเก็บซีดีเก่าไปขาย. สืบค้น ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก
<https://www.thairath.co.th/content/๑๐๔๔๗๗>
- ไทยรัฐออนไลน์. (๒๕๖๐). กก.ปฏิรูปยุติธรรม ตั้งเป้า ๕ ปี สร้างความเชื่อมั่น ขจัดปัญหาคดีไม่คืบ.
สืบค้น ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก <https://www.thairath.co.th/news/politic/๑๑๒๖๙๗๖>
- สนุกดอทคอม. (๒๕๖๑). นักศึกษาถูกจับยึดยา. สืบค้น ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒, จาก
<https://www.sanook.com/news/๗๖๑๗๘๗๘/>
- สฤณี ธีญญิกิจงานุกิจ. (๒๕๖๑). กระบวนการยุติธรรม ที่หายไป. สืบค้น ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก
https://www.matichon.co.th/article/news_๑๑๓๖๖๕๑

เมธ มาสขาว. (๒๕๖๐). สรุบบทเรียนคดีตายายเก็บเห็ด สื่อสร้างดราม่า ถึงระบบยุติธรรม “ต้นธาร”. สืบค้น ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก <https://www.isranews.org/isranews-article/๕๖๐๕๔-drama.html>

วอยซ์ออนไลน์. (๒๕๖๒). วงเสวนา ชี้ทางออกเรียกความเชื่อมั่นกระบวนการยุติธรรม. สืบค้น ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก http://www.voicetv.co.th/read/_o๖qm๑_qX

ไอเอฟดี. (๒๕๖๑). ผลสำรวจความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม. สืบค้น ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓, จาก <http://ifd.or.th/๒๐๑๘/๐๔/๒๐/%E๐%B๘%AA%E๐%B๘%B๓%E๐%B๘%๙๙%E๐%B๘%B๑%E๐%B๘%๘๑%E๐%B๙%๘๒%E๐%B๘%๙E%E๐%B๘%A๕%E๐%B๙%๘๔%E๐%B๘%AD%E๐%B๙%๘๐%E๐%B๘%AD%E๐%B๘%๙F%E๐%B๘%๙๔%E๐%B๘%B๕%E๐%B๙%๘๐%E๐%B๘%๙C%E๐%B๘%A๒%E๐%B๘%๙C%E๐%B๘%A๕%E๐%B๘%AA%E๐%B๘%B๓/>

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐.

พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘.

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขอล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.๒๕๕๙.

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ลงวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘.

ข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๒ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

ระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก้หนายความที่ศาลตั้งให้จำเลย ในการไต่สวนมูลฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๑๖๕/๑ พ.ศ. ๒๕๖๒.

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาหนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ.๒๕๕๙.

ภาคผนวก ก.

รายชื่อสมาชิกภายในกลุ่มพุทธรักษา
หลักสูตรการบริหารงานยุติธรรมระดับกลาง รุ่นที่ ๑๕ (ยธก.๑๕)

ลำดับ	ชื่อ - สกุล/เลขที่	ตำแหน่ง - สังกัด
๑.	นายพลิชฐ์ แก้วศรีงาม (๑๕๓๓)	กรรมการผู้จัดการ บริษัท เวลท์ แอปไพร์ซัล จำกัด
๒.	นางสาวปภัสสร่า พิพัฒน์พันธุ์ (๑๕๒๑)	ผู้อำนวยการส่วนกฎหมายธุรกิจ ฝ่ายนิติกรรมสัญญา บริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน)
๓.	นางชุตีมา ภูเจริญ (๑๕๑๐)	ผู้อำนวยการส่วนยุทธศาสตร์และอำนวยการ สำนักงาน ป.ป.ส. ภาค ๔ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.)
๔.	นางประภาพรพรณ ชูเกิน (๑๕๒๔)	พนักงานคุมประพฤติชำนาญการพิเศษ สำนักงานคุมประพฤติ กรุงเทพมหานคร ๔ กรมคุมประพฤติ
๕.	นายวินัย แสงเขียว (๑๕๔๓)	นักพัฒนาวิทยาชำนาญการพิเศษ ทักษะสถานเกษตรอุตสาหกรรม เขาพระก กรมราชทัณฑ์
๖.	พันตำรวจโท จักร จุลกะรัตน์ (๑๕๐๕)	นักสืบสวนสอบสวนชำนาญการพิเศษ กองกำกับและตรวจสอบ สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.)
๗.	นายมฤชา สุขเอม (๑๕๔๐)	นักประชาสัมพันธ์ชำนาญการพิเศษ กองสารนิเทศและประชาสัมพันธ์ สำนักงานศาลยุติธรรม
๘.	นางสาวปณณีย์สิรี ฉัตรจินดา (๑๕๒๘)	ผู้อำนวยการส่วนสำนักการอนุญาตประกอบกิจการโทรคมนาคม ๑ สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และ กิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.)
๙.	นายอาคม ทองศิริ (๑๕๖๒)	อัยการจังหวัดประจำสำนักงานอัยการสูงสุด สำนักงานอัยการคุ้มครอง สิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายและการบังคับคดีจังหวัดระยอง สำนักงานอัยการสูงสุด
๑๐.	นางสุดารัตน์ สุขโหด (๑๕๔๙)	นักพัฒนาระบบราชการชำนาญการพิเศษ กองติดตาม ตรวจสอบและ ประเมินผลการพัฒนาระบบราชการ สำนักงาน ก.พ.ร.
๑๑.	นางสาวอภิญญาพร หมั่นตรวจ (๑๕๕๗)	นิติกรชำนาญการพิเศษ สำนักกฎหมาย กรมสรรพสามิต
๑๒.	นายณัฐสุทธิ จิ๋วเชื้อพันธุ์ (๑๕๑๔)	หัวหน้าสำนักกฎหมาย สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล

ภาคผนวก ข.

ตัวอย่างคดี

คดีที่ ๑ นศ.เปิดใจโดนตำรวจยึดข้อหา-กระทำความผิด...เลิกฝันใส่ชุดสีกากี (ข่าวไทยรัฐออนไลน์ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑)

เปิดใจนักศึกษาหนุ่มเหยื่อผีเท้าตำรวจ หลังโดนบุกเข้าห้องพักกระทำความผิด พร้อมยึดข้อหาให้รับว่าเป็นพ่อค้ายา กระทั่งค้นไม่เจออะไร อ้างว่าทำผิดคน ประกาศเลิกฝันเป็นตำรวจ

จากกรณีเจ้าอาวาสวัดดังใน จ.กาฬสินธุ์ และญาติของนายธีระพล อายุ ๒๐ ปี นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งใน จังหวัดมหาสารคาม ได้โพสต์เฟซบุ๊กขอความเป็นธรรม โดยอ้างว่าถูกตำรวจ สภ.มหาสารคาม จำนวน ๖ คนบุกห้องพักจับใส่กุญแจมือ และรุมทำร้ายเพื่อบังคับให้รับสารภาพเป็นคนขายยาบ้า

แต่สุดท้ายค้นห้องไม่พบหลักฐาน กลับบอกว่า "ทำผิดคน" ทำให้สังคมโลกออนไลน์มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่อย่างมาก ซึ่งต่อมานายธีระพล และญาติ ได้เข้าร้องขอความเป็นธรรม ศูนย์ดำรงธรรม จังหวัดมหาสารคาม เพื่อเอาเรื่องถึงที่สุด โดยมีผู้ว่าราชการ จังหวัดมหาสารคาม ผู้บังคับการตำรวจจังหวัดมหาสารคามและเจ้าหน้าที่รับเรื่อง

ล่าสุดในวันนี้ (๒๑ ธ.ค.๖๑) นายธีระพล ได้ลาพักจากการเรียนโดยไม่มีกำหนด เพื่อเดินทางกลับมายังบ้านเกิดที่ จังหวัดกาฬสินธุ์ เนื่องจากต้องกลับมาพักผ่อนรักษาตัวจากอาการบาดเจ็บที่ถูกทำร้ายและหวั่นเกรงความไม่ปลอดภัย โดยมีบรรดาญาติพี่น้องรวมทั้งพระค้อยสอภามอาการ

นายธีระพล กล่าวว่า สำหรับเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อวันพุธที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑ ที่ผ่านมาช่วงเวลาประมาณ ๑๗.๔๐ น. หลังจากที่ตนกลับมาจากเป็นกรรมการตัดสินกีฬาตะกร้อที่มหาวิทยาลัย ได้มีกลุ่มชายฉกรรจ์มาเคาะห้อง จึงเปิดประตูออกไป จากนั้นกลุ่มชายดังกล่าวพากันบุกเข้ามา พร้อมพูดว่า “ทำอะไรไว้รู้หมดแล้วรับสารภาพมาซะโดยดี” ในขณะนั้นตนตกใจมาก เพราะไม่ได้ทำอะไรผิดกฎหมาย และไม่มั่นใจว่าเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจจริงหรือไม่ จึงพยายามตะโกนร้องขอความช่วยเหลือ

เจ้าอาวาสวัดแทนหลาน แก๊งชายรุมซ้อม-บังคับรับค้ายา สุดท้ายอ้างจำผิดคน โดยเพิ่งมาทราบภายหลังว่าเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจของ สภ.มหาสารคาม แต่กลับถูกตำรวจล็อกคอเหยี่ยวล้ม แล้วจับใส่กุญแจมือ พร้อมกับเอาเท้ากระแทกและเหยียบหน้าให้แนบกับพื้นปูน ซึ่งตนไม่ได้ต่อสู้ใดๆ เพราะตำรวจมากันหลายคน ได้แต่เพียงพยายามร้องขอความช่วยเหลือเพื่อนข้างห้อง กระทั่งถูกเหยียบอย่างแรงจนแทบหายใจไม่ออกจึงบอกตำรวจว่ายอมแล้ว

นายธีระพล ยังกล่าวต่อว่า จากนั้นตำรวจก็ไขกุญแจมือ และบอกว่าให้รับสารภาพมาดีๆ ว่าขายยา ๑๐ เม็ด พร้อมกับเข้าตรวจค้นภายในห้อง แต่ก็ไม่พบของผิดกฎหมาย ซึ่งตนก็ปฏิเสธไปว่าไม่รับ เพราะไม่เคยเสพยา ไม่เคยขายยาบ้า ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด อีกทั้งยังทำให้ตำรวจนำเครื่องมาตรวจปัสสาวะได้เลย แต่ตำรวจไม่ตรวจ

จากนั้นได้ไปเรียกเจ้าของหอพักมาเซ็นเอกสาร และให้ตนเซ็นชื่อในเอกสารในใบบันทึกเหตุแห่งการตรวจค้นว่ายินยอมให้ตรวจค้นแล้วบอกว่า ทำผิดคน ต้องขอโทษด้วย ก่อนจะพากันเดินกลับโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น ซึ่งตนต้องจำใจเซ็นชื่อ เพราะเหตุการณ์ในขณะนั้นต้องเอาตัวรอดไว้ก่อน

เหยื่อผู้เสียหาย บอกว่า หลังเกิดเหตุตนได้โทรศัพท์ไปแจ้งแม่และญาติที่อยู่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทุกคนต่างก็ตกใจและรับไม่ได้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงนำเรื่องเข้าร้องทุกข์ขอความเป็นธรรมกับศูนย์ดำรงธรรม จังหวัดมหาสารคาม พร้อมกับได้โพสต์เฟสบุ๊ก ขอความเป็นธรรมต่อสังคมให้เห็นพฤติกรรมการกระทำในครั้งนี้

สำหรับเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้ตนและครอบครัวเสียความรู้สึกอย่างมาก หมดกำลังใจท้อแท้ในความไฝ่ฝันที่อยากจะเป็นตำรวจในอนาคต ซึ่งกำลังที่จะสมัครสอบนายสิบตำรวจในเร็วๆนี้ เพราะการปฏิบัติหน้าที่ดูแลความปลอดภัย รักษาชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนนั้นเป็นหน้าที่ตำรวจ แต่ตนกลับมากถูกตำรวจทำร้ายร่างกายเสียเอง ซึ่งประชาชนจะหวังพึ่งความปลอดภัยได้ที่ไหน

อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ตนได้ยื่นใบลาการเรียน โดยไม่มีกำหนด เพราะต้องกลับมาพักผ่อนรักษาอาการบาดเจ็บตามร่างกาย ทั้งแขน แก้ม และตา ที่เกิดจากการถูกทำร้าย และหวังเกรงว่าจะไม่ได้รับความปลอดภัย จึงอยากให้ศูนย์ดำรงธรรมและผู้หลักผู้ใหญ่ให้ความเป็นธรรมกับตนด้วย

คดีที่ ๒ หนูม่วัยถูก ตร. ซ้อมอ่วม ก่อนยึดยารีดเงิน - ตร.โต้ คั่นตัวเพราะมีพิรุณ กลับรถหนีด้าน (ข่าวไทยรัฐออนไลน์ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒)

นศ.หนูม่วัย ร้องถูกตำรวจซ้อมทรมาน ก่อนจับกดพื้น ยึดยารีดเงิน ฝ่ายตำรวจออกโรงโต้ เล่าหนึ่งคนละมุม คั่นตัวเพราะพบพิรุณเจอด่านรีบวกรถกลับ จับกดพื้นเพราะขัดขึ้น สุดท้ายพบยาเสพติดในกระเป๋า เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒ เรื่องเล่าชิ้นนี้ ทางช่อง ๓ รายงานว่า นายเปียว อายุ ๒๓ ปี นักศึกษาหนุ่มของมหาวิทยาลัยเอกชนชื่อดังแห่งหนึ่ง ได้ร้องเรียนว่า เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม ที่ผ่านมา เวลาประมาณเที่ยงคืน ตนไปหาเพื่อนย่านโอศิก และซื้อรถจักรยานยนต์ไปตามเส้นทางถนนพระราม ๓ ปรากฏว่าก่อนขึ้นสะพานกรุงเทพ เจอด่านตรวจของตำรวจ สน.วัดพระยาไกร มีเจ้าหน้าที่ทั้งในเครื่องบินและนอกเครื่องบิน และตำรวจอาสา ประมาณ ๑๐ นาย โดยเจ้าหน้าที่เรียกให้จอดรถเพื่อตรวจค้น ซึ่งตนก็ให้ตรวจตามปกติ จากนั้นตำรวจได้ขอค้นกางเกง แต่ตนอายุ จึงบอกไปว่าเดี๋ยวเปิดให้คุณก็ได้ จากนั้นก็มีตำรวจ ๓-๔ นาย เดินมาหา จับกดลงกับพื้นและใส่กุญแจแล้วรวมเตะบริเวณใบหน้าและศีรษะหลายครั้ง จนหน้าบวมเป็นแผล

ขณะนั้นตนตกใจมากจึงถามกลับไปว่าทำไมอยู่ ๆ มาทำตน จากนั้นเจ้าหน้าที่พยายามนำอะไรไม่รู้มาป้ายปาก ตนจึงพยายามกลืนน้ำลาย แต่กลับโดนเตะซ้ำ จากนั้นก็จับตนยืนขึ้น โดยมีตำรวจนอกเครื่องบินคอยถือโทรศัพท์ถ่ายคลิปวิดีโอ และมีตำรวจอีกนายใช้มือล้วงเข้าไปในกระเป๋ากางเกงของตน แล้วบอกว่าเจอยาเคไม่ถึง ๑ กรัม บรรจุอยู่ในซองพลาสติกแบบซิปป ๑ ซอง

นายเปียว ระบุว่า ตนตกใจและงงมาก เพราะรอบแรกเจ้าหน้าที่ตรวจค้นในกระเป๋ายังไม่เจออะไร แต่หลังจากที่กระแทกตนแล้วมาตรวจค้นอีกรอบกลับเจอยาเสพติด จากนั้นก็ถ่ายคลิปไว้ ซึ่งพอตนปฏิเสธว่าไม่ใช่ของตน ก็ยังถูกทำร้ายแล้วพาขึ้นรถ ก่อนจะพาตนไปยังป้อมตำรวจใกล้ด่านตรวจ ทำบันทึกการจับกุมและบังคับให้ตนเซ็นรับสารภาพ ขู่ว่าหากไม่เซ็นจะทำร้าย ด้วยความกลัวไม่อยากเจ็บอีกจึงยอมเซ็น ก่อนแจ้งข้อกล่าวหาครอบครองยาเสพติด (ยาเค) และนำตัวเข้าห้องขัง จากนั้นพ่อของตนก็ได้ทำเรื่องขอประกันตัวออกมา พร้อมทำเรื่องร้องเรียนว่าตนถูกยึดยา แต่เจ้าหน้าที่กลับนิ่งเฉย จากนั้นตำรวจ สน.วัดพระยาไกร ก็ได้เรียกตนไปพบ ๓ รอบ บอกให้ไปชี้ตัวเจ้าหน้าที่ที่ทำร้าย แต่พอไปถึงกลับไม่ให้ตนชี้ตัว อ้างว่าตำรวจอาสาเป็นคนทำ

ทั้งนี้ ยืนยันว่าตนไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ถ้าเป็นของจริง ตนเห็นด่านตรวจคงโยนทิ้งไปแล้ว ให้เจ้าหน้าที่ตรวจปัสสาวะก็ไม่ยอมตรวจ แถมหลังเกิดเรื่องก็มีเจ้าหน้าที่ตำรวจยศ พ.ต.ท. นายหนึ่ง ได้เชิญตนกับพ่อไปพูดคุยที่โรงพัก ถามว่าจะให้ช่วยค่ารักษาพยาบาล หรือให้ช่วยอะไรหรือไม่

เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ผู้สื่อข่าวสอบถามไปยัง พ.ต.ท. กัลป์ วงศ์มณี รอง ผกก.(จราจร) สน.วัดพระยาไกร เผยว่า วันเกิดเหตุผู้ร้องเรียนได้ซื้อรถจักรยานยนต์มาเจอจุดตรวจอยู่ข้างหน้าแล้วชะลอรถ ขณะนั้นมีเจ้าหน้าที่ตำรวจประจำจุดตรวจ คอยแจ้งรถที่มีพฤติกรรมผิดปกติ โดยแจ้งว่าผู้ร้องเรียนกำลังจะซื้อยานยนต์หลบหนี เจ้าหน้าที่จึงซื้อรถจักรยานยนต์ตามประกบเพื่อให้เข้าจุดตรวจ

โดยก่อนถึงจุดตรวจประมาณ ๒๐ เมตร ทางตำรวจได้เรียกให้จอด และมีตำรวจ ๓ นาย เป็นตำรวจนอกเครื่องบินที่สวมเสื้อกั๊กสะท้อนแสง มาทำการตรวจค้น ขณะตรวจค้นไม่มีอาสาตำรวจ แต่ผู้ร้องเรียนไม่ยอมให้ตรวจค้น ทางตำรวจพยายามเข้าควบคุมตัวแต่นักศึกษาหนุ่มดันและทิ้งตัวลงพื้น ตำรวจก็ดึงไว้ไม่ให้ล้ม พอถึงจุดตรวจไม่ไหว ทำให้เขาล้มลงหน้าไปฟาดกับขอบทางเท้าข้างจุดตรวจ

ช่วงนั้นเป็นช่วงซุมน ผู้ร้องพยายามทิ้งของยาลงช่องท่อระบายน้ำ ตำรวจจึงเก็บเป็นหลักฐาน ตรวจค้นกระเป๋ากางเกงขวาก็พบซองยาเคประมาณ ๐.๔ กรัม ทั้งนี้ ตนไม่ได้อยู่ในที่เกิดเหตุด้วย แต่สอบถามตำรวจชุดที่ตรวจค้น ยืนยันไม่มีใครซ้อมทำร้ายร่างกาย และไม่ได้ยึดยาเสพติดตามคำกล่าวอ้าง ส่วนที่บอกว่ากดลงกับพื้นเป็นการควบคุมตัวตามยุทธวิธีของเจ้าหน้าที่

ขณะนี้ทางกองบัญชาการตำรวจนครบาลได้สั่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้ว โดย
คำให้การของผู้ร้องในเบื้องต้นขัดกับคลิปที่ทางเจ้าหน้าที่ถ่ายไว้ ตอนที่พ่อผู้ร้องมาคุย ก็พยายามเอาประเด็น
ถูกยึดมาเป็นข้ออ้างให้ปล่อยลูกชาย แต่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถปล่อยตัวได้ จึงไปร้องเรียนขอสู้คดี

คดีที่ ๓ รันทดคนเก็บขยะถูกปรับ ๒ แสนไม่รู้กรม.ขายซีดีเก่า (ข่าวไทยรัฐออนไลน์ วันที่ ๑๗ ส.ค.๒๕๕๓)

เป็นลูกจ้างชั่วคราวกรม.วางแบบกะดิน-แผ่นละ ๒๐ ตร.หัวฟ้อง-ข้อหาหนัก!

ศาลลดเหลือ ๑๓๓,๔๐๐ บาท อุทาหรณ์คนจนเก็บขยะนำส่งสาร นำวีซีดีของเก่าไปขายตลาดนัดข้างถนนแผ่นละ ๒๐ บาทโดนตำรวจจับดำเนินคดีฐานประกอบกิจการจำหน่ายวีซีดี โดยไม่ได้รับอนุญาต ศาลลงโทษปรับ ๒๐๐,๑๐๐ บาท ไม่มีปัญญาหาเงินเสียค่าปรับ ผู้ใจบุญเมตตาให้หลักทรัพย์ประกันตัวออกมาสู้คดี น้องสาวเผยชีวิตแร้นแค้น รายได้วันละร้อยกว่าบาท ต้องเลี้ยงลูกเล็กๆ ๒ คน ไม่รู้เรื่องกฎหมาย

ที่ศาลอาญา วันที่ ๑๖ ส.ค. ศาลอาญามีคำพิพากษาในคดีที่พนักงานอัยการ เป็นโจทก์ฟ้องนายสุรตน์ มณีนพรัตน์สุดา ตกเป็นจำเลย ฐานประกอบกิจการให้เช่า แลกเปลี่ยน หรือจำหน่ายภาพยนตร์ จำพวกแผ่นวีซีดี ภาพยนตร์ จำเลยให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวน แต่ให้การปฏิเสธในชั้นศาล คดีมีอัตราโทษปรับตั้งแต่ ๒ แสนถึง ๑ ล้านบาท

โจทก์ฟ้องและนำสืบว่า เมื่อวันที่ ๑๖ ธ.ค.๒๕๕๑ จำเลยประกอบอาชีพจำหน่ายภาพยนตร์ อันเป็นวัสดุที่มีการบันทึกภาพ และเสียงซึ่งสามารถนำมาฉายให้เห็นเป็นภาพที่เคลื่อนไหวได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยการเปิดจำหน่ายเป็นแผงลอยไม่มีเลขที่ ตั้งอยู่ริมบาทวิถี ในตลาดนัดใกล้สี่แยกกรุงเทพกรีฑา แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร และได้รับเงินตามราคาแผ่นวีซีดีภาพยนตร์ที่จำหน่ายราคาแผ่นละ ๒๐ บาท โดยมีได้รับใบอนุญาต ขอให้ลงโทษตามพระราชบัญญัติภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ.๒๕๕๑

จำเลยให้การปฏิเสธว่า เป็นลูกจ้างชั่วคราว ตำแหน่งพนักงานเก็บขยะประจำเขตสะพานสูง สังกัดกองรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร เก็บขยะระหว่างเวลา ๐๔.๐๐ น. ถึง ๑๐.๐๐ น. เมื่อเก็บขยะแล้วจะคัดแยกขยะที่พอขายได้ นำไปขายที่แผงแบบกะดิน ตลาดหน้าหมู่บ้านนักกีฬา โดยขายปะปนกับหม้อหุงข้าวและรองเท้าเก่า ต่อมาถูกตำรวจ สน.หัวหมากจับกุม โดยยอมรับว่าขายจริง แต่ไม่ได้เป็นผู้ประกอบการ พร้อมกับนำพนักงานขับรถขยะกับหัวหน้างาน มาให้การในทำนองเดียวกัน

ศาลพิจารณาแล้ว เห็นว่าจำเลยกระทำผิดตามฟ้องจริง พินิจพิจารณาปรับ ๒๐๐,๑๐๐ บาท แต่จำเลยเคยให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวน คงลดโทษให้เหลือปรับ ๑๓๓,๔๐๐ บาท ถ้าไม่จ่ายค่าปรับให้กักขังแทนค่าปรับ จำเลยฟังคำพิพากษาแล้วขอยื่นประกันตัว เพื่อยื่นอุทธรณ์สู้คดี ศาลส่งอนุญาตให้ประกันตัวออกไปได้ในวงเงิน ๑ แสนบาท

ต่อมาทนายความและญาติของนายสุรตน์ ร่วมกันเปิดเผยว่า นายสุรตน์ได้ประกันตัวออกมาแล้ว โดยบุคคลผู้หนึ่งที่ส่งสาร ให้ยืมสมุดเงินฝากมาเป็นหลักทรัพย์ฟรีๆ คดีนี้เป็นอุทาหรณ์ให้ชาวบ้านที่เก็บของเก่ามาขายข้างถนน แล้วถูกจับเพราะไม่รู้เรื่องกฎหมาย ว่ามี พ.ร.บ.ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๗ ก.พ. ๒๕๕๑ แต่ถึงรู้ก็ต้องไปขออนุญาตจำหน่าย ที่กระทรวงวัฒนธรรม พร้อมชำระค่าธรรมเนียม จำนวน ๕,๐๐๐ บาท กฎหมายฉบับนี้ มีเจตนารมณ์จะเอาผิดกับผู้ประกอบกิจการค้าภาพยนตร์ที่ไม่ได้รับอนุญาตโดยการฝ่าฝืน ดังนั้น จำเลยจะอุทธรณ์ในประเด็นว่าเราไม่ได้เป็นผู้ค้า เพราะเป็นคนเก็บขยะมีลูกอายุ ๔ เดือน หากถูกจับอย่างนี้จะเป็นอย่างไหนที่ขายของต้องระมัดระวังมากขึ้น

ขณะที่นางนพรัตน์ อัญมณี น้องสาวของนายสุรตน์ เปิดเผยว่า พี่ชายเป็นแค่ลูกจ้างชั่วคราว มีรายได้วันละร้อยกว่าบาท มีภาระต้องเลี้ยงดูลูกสาว ๒ คน คือ ด.ญ.จันทิมา อายุ ๖ ขวบ กับ ด.ญ.สกลดา อายุ ๑ ขวบ ๓ เดือน ตอนถูกจับอายุ ๔ เดือน จำเป็นต้องเก็บขยะมาเสริมรายได้ โดยขายแผ่นวีซีดีรวมไปกับขยะเก่าที่เก็บมาได้ ในวันเกิดเหตุ จู่ๆ ก็มีตำรวจเดินมาจับตนกับพี่ชาย ถามหาใบอนุญาตจำหน่าย ตนกับพี่ตกใจไม่รู้เรื่องใบอนุญาตอะไร จากนั้นก็จับพี่ชายไปดำเนินคดี แผลใจเหมือนกันที่ตำรวจไม่จับแผงขายซีดีเถื่อนซึ่งตั้งอยู่ข้างๆ ทั้งที่ขายภาพยนตร์ละเมิดลิขสิทธิ์และแผ่นลามกอนาจารอย่างโจ่งครึ่ม ตนยอมรับว่าพี่ชายขายของแบบกะดินจริง แต่เราไม่รู้ว่ามีกฎหมาย และมีโทษปรับหนักถึงขนาดนี้ ทำให้ไม่มีเงินจ่ายค่าปรับ แต่อยาก

วิงวอนให้ตำรวจที่จับกุม ลองไปดูที่บ้านเราว่าอยู่กันอย่างลำบากยากแค้นแค่ไหน เงินประกันตัวคงไม่มี
ดีที่ทนายความไม่คิดค่าใช้จ่าย และมีคนใจบุญมาช่วยเหลือเงินประกันตัวออกมาได้

ภาคผนวก ค.

One Concept Paper

ความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม กรณีศึกษา: ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่มีผลต่อสิทธิในการมีทนายความและการประกันตัวใน ชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล	
สภาพปัญหา ❖ ความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ❖ การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ❖ ช่องว่างระหว่างองค์กรในกระบวนการยุติธรรม ❖ ความเหลื่อมล้ำด้านฐานะทางเศรษฐกิจ	แนวคิดที่เกี่ยวข้อง ❖ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ❖ แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นประธานในคดี
สิทธิในการมีทนายความ สาเหตุของปัญหา: กฎหมาย ■ ในชั้นพนักงานอัยการ ไม่มีกฎหมายกำหนดให้มีทนายความเข้ามาทำหน้าที่ดูแลสิทธิของผู้ต้องหาเหมือนกับในชั้นพนักงานสอบสวน ■ กฎหมายไม่ได้กำหนดให้คดีที่มีอัตราโทษจำคุกทุกคดีที่จำเลยไม่มีทนายความที่ศาลจะต้องจัดหาทนายความให้กับจำเลย ประชาชน ■ สถานะทางเศรษฐกิจไม่ดี เป็นคนยากจนไม่มีเงินจ้างทนายความ ■ ประชาชนไม่มีความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ ■ คุณภาพและคำตอบแทนของทนายความ รัฐ: ไม่ได้กำหนดให้มีทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาครอบคลุมในคดีทุกประเภทและครอบคลุมทุกอัตราโทษความผิด เจ้าหน้าที่ของรัฐ: ปฏิบัติต่อประชาชนไม่เท่าเทียมกัน	การประกันตัว สาเหตุของปัญหา: ประชาชน ■ ไม่มีหลักทรัพย์เป็นประกัน/หลักประกันมาขึ้นประกันค้ำรองขอปล่อยตัวชั่วคราว ■ ไม่มีความรู้ด้านกฎหมายและไม่ทราบถึงสิทธิและช่องทางการใช้สิทธิขอความช่วยเหลือในการขอปล่อยตัวชั่วคราวในชั้นพนักงานอัยการและชั้นศาล รัฐ ■ การขอประกันตัวในชั้นพนักงานอัยการยังจำเป็นต้องมีประกันหลักประกันในทุกคดีที่ผู้ต้องหาถูกจับกุม ■ หลักเกณฑ์และขั้นตอนของกองทุนยุติธรรม ยังมีความยุ่งยากซับซ้อน ■ การประชาสัมพันธ์สิทธิของรัฐเกี่ยวกับสิทธิตามกองทุนยุติธรรมยังไม่มีประสิทธิภาพ ■ รัฐยังไม่ได้มีการนำข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการตรวจสอบและพิจารณาให้ความช่วยเหลือ เช่น ประเมินส่วนบุคคล
ผลกระทบ: ■ ไม่มีทนายความให้คำแนะนำในด้านคดี ผู้ต้องหา/จำเลยยอมไม่เข้าใจและไม่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ■ ข้อจำกัดในการจ้างทนายความ ไม่มีทนายความที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์สูงว่าความในคดีอาญา ■ ผู้ที่มีฐานะร่ำรวยกว่ามักจะได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐดีกว่าผู้ที่มีฐานะยากจน	ผลกระทบ: ■ ผู้ต้องหา/จำเลยต้องถูกควบคุมตัวหรือถูกคุมขัง ไม่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติสุขและขาดรายได้จากการทำงานและเสียโอกาสในการสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ■ เป็นการเพิ่มภาระให้แก่ภาครัฐ
แนวทางแก้ไขปัญหา: ■ ควรแก้ไข ป.วิ.อ.โดยกำหนดให้มีทนายความเข้ามาทำหน้าที่ดูแลสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาในชั้นพนักงานอัยการ และควรแก้ไขระเบียบกระทรวง ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ้างแก่ทนายความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา ให้มีความครอบคลุมถึงทนายความที่รัฐจัดหาให้กับผู้ต้องหาที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาของพนักงานอัยการ ■ ควรแก้ไข ป.วิ.อ. มาตรา ๑๗๓ เพื่อให้จำเลยในคดีอาญาที่ไม่มีทนายความและต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาให้ โดยไม่จำกัดเฉพาะคดีอาญาที่มีโทษประหารชีวิตและคดีเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 18 ปี แต่รัฐควรจัดให้มีทนายความหรือที่ปรึกษาทนายความให้ทุกประชาชนตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาทุกคดีวันและจำเลยมีทนายความอยู่แล้ว ■ ควรแก้ไขระเบียบคณะกรรมการการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ้างแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้จำเลยฯ พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยกำหนดคุณสมบัติของทนายความที่ศาลตั้งให้ โดยกำหนดให้ทนายความต้องมีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านคดีอาญา กำหนดค่าตอบแทนทนายความให้สูงขึ้นและกำหนดรายละเอียดในการจ่ายเงินรางวัลแก่ทนายความให้มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ควรให้โอกาสผู้ต้องหาหรือจำเลยในการเลือกทนายความและเพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือด้านคดีได้ ■ สถานภาพความควรมีการขึ้นทะเบียนทนายความที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านคดีต่างๆ เพื่อให้ประชาชนที่มีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนักในการว่าจ้างทนายมีโอกาสทราบว่ามีทนายของตนเองว่าจ้างนั้น มีความเชี่ยวชาญในคดีด้านใด และจัดอบรมให้ความรู้แก่ทนายความอาสาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาคุณภาพของทนายความ ■ ควรให้ความรู้แก่ประชาชนผู้ยากจนและด้อยโอกาสอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทราบถึงสิทธิและช่องทางการใช้สิทธิตามกฎหมาย ■ ควรมีการพัฒนาบุคลากรในองค์กรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการด้านกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาในชั้นพนักงานอัยการและในชั้นศาล	แนวทางแก้ไขปัญหา: ■ ควรแก้ไขระเบียบฯ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาช่วยเหลือในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยของกองทุนยุติธรรมบางข้อซึ่งยากที่จะพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานในเบื้องต้นได้ เช่น สาเหตุหรือพฤติการณ์ที่น่าเชื่อว่ามิได้กระทำความผิด และควรปรับลดจำนวนเอกสารหลักฐานในการขอรับเงินช่วยเหลือจากกองทุน ■ ควรแก้ไขเพิ่มเติม ป.วิ.อ. ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล หรือหน่วยงานที่มีอำนาจควบคุมหรือคุมขัง มีหน้าที่แจ้งสิทธิในการขอขอรับความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราวจากกองทุนยุติธรรมให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบถึงสิทธิและช่องทางการใช้สิทธิดังกล่าวในทุกกรณี ■ สนง.อศส. ควรแก้ไขระเบียบ สนง.อศส. ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ เกี่ยวกับหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกัน หรือหลักประกันในการปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา ซึ่งกระทำความผิดอาญาเล็กน้อย มีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกิน 10 ปี ได้รับสิทธิสภาพด้วยการปล่อยตัวชั่วคราว โดยไม่ต้องใช้หลักประกัน และให้พนักงานอัยการทั่วประเทศถือปฏิบัติตามแนวทางโดยเคร่งครัด และในความคิดที่มีอัตราโทษสูงกว่าควรให้มีการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการติดตามตัวผู้ต้องหาระหว่างปล่อยชั่วคราวในชั้นพนักงานอัยการแทนการใช้หลักทรัพย์หรือบุคคลเป็นประกัน ■ ให้สนง.ยุติธรรมจังหวัดบูรณาการร่วมกับสนง.อัยการคุ้มครองสิทธิฯ จังหวัดและสถานทนายความจังหวัดออกเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้บริการกองทุนยุติธรรม การขอปล่อยตัวชั่วคราว ■ ควรพิจารณานำข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการตรวจสอบและพิจารณาให้ความช่วยเหลือ เช่น ประเมินส่วนบุคคล